

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla popisovat souvislost mezi židovskou identitou a dodržováním dietetických předpisů judaismu – kašrutu. K volbě tématu mě přivedla moje vlastní zkušenost. Moje rodina je sice židovského původu, ale zcela asimilovaná. Sama jsem si musela projít celým procesem osvojování židovské identity, během kterého jsem neustále narážela na kašrut. Pravidla kašrutu mi zpočátku přišla nepochopitelná a nesrozumitelná, nechápala jsem jejich účel a poměrně dlouhou dobu jsem koketovala s možností hlásit se sice ke svému židovství, ale pravidla kašrutu nedodržovat. Jedním z důvodů, proč jsem od této možnosti opustila byl společenský kontakt s lidmi z židovských obcí, kteří kašrut dodržovali. Uvědomila jsem si, že mám –li v této komunitě bez problémů fungovat, je nutné abych si kašrut osvojila. Požadavek vyjádřený tlakem okolí se postupně stal součástí mé židovské identity.

Zkoumat identitu je velice ošidné. Zatím nebyla stanovena přesná definice identity nebo spíše identit. Každý ze sociologů či antropologů, klade důraz na jiný aspekt, na jinou situaci, ve které se může identita projevit.

Jistým východiskem k tomu, se o identitě něco dozvědět mohou být vnější projevy identity. Ty může vyjadřovat jakékoliv chování, oblékání či stravování.

Jídlo v sobě ukrývá neuvěřitelné množství symbolických významů a hraje také nezanedbatelnou roli při vytváření pocitu společenské soudržnosti a solidarity. Pravidla kašrutu kromě toho mají i další účel – vždy vymezují ty, kteří je zastávají vůči jejich okolí.

Protože jsou pravidla kašrutu značně komplikovaná v první části bakalářské práce jsem přinesla jejich základní vysvětlení. Kromě odborné literatury jsem vycházela i z anglického překladu pramenů (např. Šulchan Áruch) a z židovských kuchařek.

V druhé části jsem představila mnou užívané koncepty identity a to jak chápu židovskou identitu. Na základě literatury jsem tematizovala roli jídla jako možného prostředky identifikace a přinesla analýzu již napsaných prací, které se zabývali souvislostí kašrutu a židovské identity. Tím byly vymezeny základní teoretická východiska.

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní metody. Nešlo mi o to, získat množství statisticky zpracovatelných dat, ale popsat procesy a vnímání identity mezi vybranými členy dvou nepočetných, navzájem propojených komunit.

Zvolila jsem metody polostruktovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Tyto kvalitativní metody dávají výzkumníkovi v jistém ohledu „volnou ruku“, protože je během výzkumu možné měnit či modifikovat výzkumný problém.

Během výzkumu jsem především chtěla odpovědět na otázky, jak ovlivňuje dodržování pravidel kašrutu vnímání židovské identity u respondentů. Chtěla jsem zjistit, zda kladou větší důraz na etnické či náboženské aspekty židovské identity. Další okruh otázek se týkal souvislosti pravidel kašrutu a společenské interakce v rámci komunity. Posledním tématem bylo, zda dodržování kašrutu nějak ovlivňuje způsobilost k náboženským úkonům.

Během výzkumu jsem narazila na mnoho zajímavých témat, kterých jsem se ve výsledné analýze jen sotva dotkla a jindy jsem je byla nucena pominout úplně.

1. Základní pravidla kašrutu a jejich zdroje

Slovo kašrut je odvozeno od hebrejského slova כָּשֵׁר („kašer“, aškenázká výslovnost „košer“), které znamená vhodný. Jedná se o soubor příkázání, která upravují vztah k požívání potravin a vymezují potraviny vhodné ke konzumaci.¹

Příkázání mají v židovském náboženství naprosto klíčovou roli. Židé věří, že příkázání byla darována přímo Bohem na hoře Sinaj a určují vztah mezi Bohem a jeho vyvoleným národem. Dělí se do dvou skupin mišpatim – pravidla jež je možné vysvětlit pomocí rozumu a chukim, která rozumem vysvětlitelná nejsou.² Pravidla kašrutu patří do kategorie chukim. Známý židovský učenec Maimonides se je pokoušel vysvětlit zdravotními důvody, ale ostatním rabíny byl tento názor odmítnut s poukazem na to, že tak redukuje Tóru na pouhý medicínský spis.³

V Tóře samotné nalezneme jen minimum z rozsáhlého množství pravidel kašrutu, ostatní byla vytvořena pozdějšími rabínskými příkázáními. Princip tvorby těchto příkázání pomůže vysvětlit kapitola, která se zabývá židovským právem – halachou.

Pravidla kašrutu byla modifikována i v prostředí liberálního judaismu, proto se závěrečná kapitola toho oddílu bude zabývat liberálním pohledem na kašrut.

1.1. Košer a nekošer živočichové

Košer a nekošer zvířata nalezneme vyjmenována v jedenácté kapitole třetí mojžíšovy knihy zvané Leviticus. Ze savců jsou povolena pouze ta zvířata, která mají rozdělená kopyta a zároveň přežvykují. Kromě vepřového tento zákaz zahrnuje i koně, velbloudy, zajíce, kteří jsou dokonce v seznamu zapovězených savců výslovně uváděni.⁴

Seznam zapovězených ptáků je mnohem delší, obsahuje jména dvaceti čtyř druhů, většinou dravců, ale do výčtu ptáků je zahrnován i netopýr. Všechna domácí drůbež – slepice, kachny, husy patří do povolených ptáků. V případě masa krůt a krocanů, existují pochybnosti, protože tyto ptáci byli přivezeni až po objevení Ameriky a tedy z pochopitelných důvodů se nemohly vyskytovat na starozákonním seznamu košer živočichů⁵ Právě proto, že nejsou uvedeni, někteří Židé se jejich konzumaci pro jistotu vyhýbají.

---

¹ Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, *Judaismus od A do Z*, Praha 2004, str. 82

² tamtéž

³ Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 - 14

⁴ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

⁵ Saxlová, Magda, Sýs, Karel, *Židovská kuchařka*, Praha 2002, str. 8

Ryby jsou ze své podstaty *parve*, tedy nejsou považovány za maso. Tuto tradici přijalo i křesťanství, které konzumaci ryb povoluje i v době půstu. Aby byly ryby košer musí splňovat tři předpoklady – mít ploutve a šupiny a rozmnožovat se jikrami. Proto nemůže být konzumováno například maso žraloka, jesetera, sumce, úhoře nebo v dnešní době tolik populárního pangasia. Ostatní živočichové žijící v neohraničených vodních útvarech jsou také zapovězeni. To se týká všech „plodů moře“ například krevet, chobotnic a mušlí. Z tohoto důvodu musí být mimo jiné i pitná voda zabezpečena před kontaminací těmito tvory.⁶

Všichni ostatní živočichové jsou považováni za nekošer, vyjímaje jeden v Tóře uvedený druh kobylek. Proto je nutné všechny potraviny důkladně kontrolovat, aby náhodou nebyl pozřen i nějaký hmyz.⁷ V současné době se objevil ještě jeden problém - mnohá barviva či ochucující látky jsou vyráběna z nekošer živočichů. Například barviva karmín a košenila, která nalezneme v mnoha červeně obarvených jogurtech či dezertech jsou vyráběna z určitého druhu mšice a proto je nutné při nákupu dohlížet na složení.

Konzumace košer živočichů je povolena jen v případě, že zvířata byla usmrcena rituální porážkou – šchitou. Košer živočich nemůže být konzumován také v případě, že uhynul přirozenou smrtí či byl usmrcen dravcem.⁸ Všechno, co pochází z nekošer druhů je zakázáno konzumovat, ale výjimka platí pro včelí med a mateřské mléko. Z toho se dá usoudit, že i člověk je rabínskými autoritami považován za nekošer druh. Vajíčka a mléko košer druhů se však konzumovat dají. V Šulchan Aruchu nalezneme i přesná pravidla, jak rozlišit košer a nekošer vejce, pokud nevíme, kdo jej snesl. Vejce však nesmí obsahovat zárodek – proto některé ortodoxní ženy kontrolují vejce proti lampě a z každého rozklepnutého vajíčka musí být odstraněn zárodečný terčík.⁹

Nekošer živočichy je nejenom zakázáno konzumovat, ale i je vlastnit a dotýkat se jich. Dotek nekošer zvířete znamená rituální nečistotu až do večera. Nekošer živočichy je také zakázáno prodávat a mít z jejich prodeje prospěch.

---

⁶ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

⁷ tamtéž

⁸ Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, *Judaismus od A do Z*, Praha 2004, str. 82

⁹ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

1.2. Šchita – rituální porážka

Smyslem šchity je poskytnout zvířeti rychlou a pokud možno bezbolestnou smrt, při které navíc musí být maso zbaveno veškeré krve. Smrt nastává v důsledku proříznutí cév zásobujících mozek a úplného vykrvácení.¹⁰

Řez musí být proveden jedním tahem, bez jakéhokoliv tlaku nebo sekání a čepel nože musí být stále vidět. Musí být proveden jakýmkoliv dostatečně silným a ostrým nástrojem, který umožní hladký řez, bez zbytečného tlaku. Na tomto nástroji nesmí být žádné skvrny ani porušení, ve kterých by se mohl zachytit předmět třeba jen tenký jako vlas. Nástroje musí být podrobeny kontrole před porážkou i po ní. Pokud se po porážce objeví na nástroji vada, která tam předtím nebyla, je porážka prohlášena za neplatnou.

Porazit je možné každého košer živočicha v minimálním stáří osmi dnů, aby se zajistilo, že byl životoschopný. Pokud zvířeti hrozí, že byl mělo zemřít z přirozených příčin, musí být alespoň schopné stát na nohou, protože v tomto případě, se dá předpokládat, že bezprostřední příčina smrti byla právě porážka.

Šchita nesmí být provedena v případě, že bylo nalezeno onemocnění či poranění na některém z důležitých orgánů, zvíře ztratilo většinu kůže nebo peří či byla utržena či vymknuta končetina.¹¹

Řezník, který šchitu provádí se nazývá šochet. Musí jít o zbožného Žida, který dodržuje přikázání a je nutné, aby to byl muž. Znalost pravidel šchity musí být potvrzena rabínem či jinou autoritou. Před každou porážkou je nutné pronést příslušná požehnání.

Podle Tóry krev obsahuje duši zvířete, konzumace krve je trestána karetem – exkomunikací z židovského společenství a vymazáním z Boží knihy života. Proto i maso, které prošlo rituální porážkou, musí být zbaveno zbývající tkáňové krve. K tomu slouží nasolení, jelikož je sůl považována za prostředek absorbující krev. Maso musí být nasoleno až do té míry, že se nedá konzumovat a musí tak zůstat minimálně dvacet minut ideálně hodinu. Do dvanácti hodin po prosolení musí být sůl dvakrát promyta. Celá tato procedura by měla proběhnout do 72 hodin od porážky¹².

Zatímco u drůbeže z velkochovů probíhá zbavení peří pomocí páry, u košer drůbeže to není možné, protože by horká pára způsobila zatuhnutí krve v tkáních. Proto jsou košer kuřata

---

¹⁰ Stern, Lisě, *How to Keep Kosher*, elektronická verze knihy dostupná na www.perfectbound.com, vyhledáno 6.8. 2009

¹¹ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

¹² tamtéž

zbavovány peří mechanicky a v důsledku toho jsou v porovnání s kuřaty z běžné obchodní sítě o poznání „chlupatější“.

Rituální porážka šchita pravidelně vzbuzuje pozornost ochránců zvířat. I přesto, že je jejím mottem provádět porážku rychle, s jistotou a minimalizací utrpení zvířete, je poukazováno na její nehumánnost především proto, že zvířata podrobená šchitě nejsou na rozdíl od těch na jatkách omračována. Hlavní argumenty ochránců jsou, že zvíře zůstává při vědomí a tudíž je citlivé na bolest dokonce i po podříznutí, že je i řez sám o sobě bolestivý a že příprava na porážku, včetně povalení zvířete, je krutá.¹³

V České republice však mají židovské a muslimské náboženské komunity výjimku ze zákona, který mimo jiné přikazuje omračení zvířete před porážkou. Židovské komunity, však narážejí na jiný problém – nedostatek, ne-li přímo absenci vyškolených šochetů.

1.3.Oddělení masa a mléka

V Tóře je třikrát opakován zákaz: „Neuvaříš kůzle v mléce matky jeho“ (Ex 23:19,34:26; Deut. 13:21). Podle rabínské tradice se trojí opakování dá interpretovat jako zákaz nejen vaření, ale i požívání masa a mléka a obchodování s takovou směsí.¹⁴ Je velice pravděpodobné, že se zákaz původně týkal jen této konkrétní situace. Aby se mohlo vyloučit, že by třeba náhodou nebo nevědomostí k této situaci došlo, vytvořila rabínská tradice soubor opatření, které jsou gezejra – plot kolem Tóry.

Spolu s mlékem je zakázáno konzumovat košer druhy savců, ale i ptáků. Zákaz se nevztahuje na ryby, které nejsou považovány za maso. Drůbež je za maso považována teprve od rabínského výnosu, z čehož lze usuzovat, že v Tóře toto omezení platilo pouze pro savce.¹⁵

Tedy cokoliv má masný charakter nesmí být smícháno s mlékem, jak během přípravy pokrmů, tak během samotné konzumace. Maso a mléko se nesmí smíchat ani v žaludku. Po konzumaci masa je nutné počkat určitou dobu. Její délka záleží na minhagu – zvyku dané komunity. Aškenázský minhag vychází ze Šulchan Áruchu a přikazuje pauzu šest hodin, pokud si člověk vypláchne ústa, tak pouze tři hodiny. Naproti tomu holandský minhag, který je zazván podle země svého původu a je uznáván především mezi liberálními Židy, trvá na

---

¹³ Maskil, šchita, dohledat!!!!

¹⁴ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

¹⁵ Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 - 14

pauze pouze hodinové. Po konzumaci mléka si stačí pouze vypláchnout ústa, sníst kousek chleba a může následovat masitý chod.¹⁶

1.4. Košerování nádobí

Aby ke smísení masa a mléka nikdy nedošlo, je nutné připravovat jídlo ve dvojitých nádobí – masitém a mléčném. Proces košerování slouží k tomu, aby se z něj dostaly zbytky opačné potraviny. Košerovat ale nejde všechno nádobí – pouze sklo a kov a dřevo. Porcelán, smatlované či teflonové nádobí se kvůli pórům košerovat nedá. Nádobí by také mělo být z jednoho druhu materiálů – tedy není možné vykošerovat hrnec s umělohmotnými úchytkami.¹⁷

Způsoby košerování jsou dvojí vařící vodou – hag'ala - a ohněm - libun. Před každým košerováním je nutno košerovanou nádobu dobře vyčistit mechanickými i chemickými prostředky. Při košerování v horké vodě se nádobí ponoří do velkého hrnce s bublající vroucí vodou, kde by mělo zůstat přibližně jednu minutu.¹⁸

Pánev, která se používá při smažení na oleji, je možné vykošerovat „lehkým libunem“. Na pánev se položí papír, umístí se nad otevřený oheň a nechá se rozpálit tak, až papír začne hnědnout. Pánve na smažení bez oleje, rošty a pekáče je nutné košerovat libunem těžkým – košerovaný předmět musí být rozpálen do červena, takže při dotyku odskakují jiskry. Menšinový názor tvrdí, že pokud je nádobí používáno například při 250 stupních, stačí tato teplota i pro vykošerování.¹⁹

Nápojové sklo se košeruje ponořením na 24 hodin do studené vody, poté se voda vymění a tento proces se opakuje třikrát. Nápojové sklo není nutné košerovat, dokonce i není nutné mít dvě sady skleniček k mléčným a k masitým pokrmům. Košerování nápojového skla se provádí především před svátkem Pesach, kdy musí být celá domácnost zbavena zbytků kvašených potravin.²⁰

---

¹⁶ Saxlová, Magda, Sýs, Karel, *Židovská kuchařka*, Praha 2002, str. 8

¹⁷ Malý průvodce na Pesach, Vrchní zemský a pražský rabinát, dostupné na http://www.kehilaprag.cz/mambo/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=90 , vyhledáno 20.5. 2009

¹⁸ tamtéž

¹⁹ tamtéž

²⁰ tamtéž

1.5. Košer víno

Víno je ovocná šťáva, takže by mělo být čisté – parve, platí pro jeho pití velice přísná omezení. Košer víno je takové víno, které jednak neobsahuje žádné příměsi či barviva a na celém procesu jeho výroby se podílel jen zbožný Žid. Košer víno přestává být košer i ve chvíli, kdy láhev otevře nežid. Víno totiž bylo využíváno pro pohanské či křesťanské rituály a u vína od nežida nikdy nebyla jistota, že toto víno nebylo zneužito při modloslužbě. Předpisy týkající se vína platí i na šťávy z vinných hroznů či vinné octy. Víno vyrobené nežidem nemůže Žid prodávat ani z něj mít jakýkoliv prospěch.²¹

1.6. Chléb a pečivo

Na první pohled může být chléb – směs mouky, vody a droždí, považován za parve potravinu. Na jeho výrobu je však nutné dohlížet z následujících důvodů. Mnohá průmyslová dochucovadla (emulgátory, stabilizátory, barviva) mohou obsahovat látky získané z nekošer živočichů, tuk, který se používá na vymazání plechů může obsahovat tuky živočišné, například vepřové sádlo. Navíc chléb by měl být parve – tedy použitelný k masu i mléku. V průmyslových pekárnách, však nelze zaručit, že nebyl chléb pečen spolu s pečivem obsahujícím mléko, maso či dokonce maso zakázaných živočichů (např. spolu s rohlíky se slaninou a sýrem).²²

1.7. Mléčné výrobky – chalav akum, chalav israel

Rabinát provádí kontrolu i nad mléčnými výrobky. Není problém si koupit čisté mléko či máslo z běžné obchodní sítě, i když jsou doporučovány produkty těch mlékáren, které jsou pod kontrolou rabinátu.

Hlavním problémem u sýrů je používání syřidel, která jsou často vyráběna z látek, které obsahují žaludky telat, takže v takovém sýrů dochází ke smíšení mléčného a masitého. U sýrů, které mají košer certifikát – hechšer, jsou syřidla na chemické bázi, nebo jsou využívány určité druhy bakterií.

---

²¹ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

²² Irena, rozhovor z 22.7.2009. Jelikož Irena je pověřena rabínem vést kurzy pro konvertitky, které se především zabývají ženskými povinnostmi – dodržováním kašrutu, košerováním atd., pokládám informace, které mi poskytla za relevantní zdroj. Mají tu výhodu, že na rozdíl od literatury reflektují současnou situaci.

Jogurty a jogurtové nápoje jsou často zahušťovány pomocí želatiny, které se vyrábí z kostí, nejčastěji vepřových. V jogurtu zahuštěném želatinou opět dochází ke smíchání masitého a mléčného a jeho konzumace je tudíž zapovězena. Další problém je velice časté užívání nekošer barviv.

Někteří Židé pijí pouze mléko, na které během celého procesu výroby dohlížel zbožný Žid. Dodržovat ve své stravě rozlišení mezi chalav akum, totiž mlékem vyráběným nežidem a chalav israel, mlékem dozorovaným, patří k nejvyšším stupňům dodržování kašrutu.²³

1.8. Ovoce, zelenina a obilniny

Všechno, co vyrosté ze země je parve – čisté a tyto potraviny je možné kombinovat s masem i mlékem. Je nutné pouze dohlížet na to, aby v potravinách nebyl nějaký drobný hmyz, či aby během výrobního procesu nebyla potravina kontaminována zakázanou či mléčnou nebo masnou potravinou. V případě pochybnosti, můžeme využít „zákon jedné šedesátiny“. Pokud s jistotou víme, že zakázané látky je v potravině pouze jedna šedesátina sníst jí můžeme. Pokud však tuto jistotu nemáme, musíme se konzumace vyvarovat.²⁴

---

²³ Irena, rozhovor z 22.7. 2009

²⁴ Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>, vyhledáno 6.8. 2009

1.9. Zdroje pravidel kašrutu – židovské právo, halacha

Abychom pochopili utváření komplexních pravidel kašrutu je nutné, zaměřit se na způsoby vytváření halachy židovského práva. Slovo halacha je obvykle překládáno jako „židovský zákon“, ale literárnější verze překladu by byla „cesta, kterou někdo kráčí“. Halacha se skládá z příkázání z Tóry (deorajta), zákonů daných rabíny (derabanan) a zvyky (minhagim). Všechny tyto tři věci mají status židovského zákona a všechny jsou závazné, ačkoliv je mezi nimi rozdíl v tom, jak jsou plněny.

Halacha vychází z nařízení Tóry, které byly neustále rozvíjeny a diskutovány mezi rabíny a učenici. Teprve v šestnáctém století byl židovský zákon kodifikován ve spisu Šulchan Áruch, což sice usnadnilo přijetí pravidel prostým lidem, ale ukončilo veškerý vývoj náboženských pravidel a diskuzi o nich.

Jádrem halachy je 613 příkázání – micvot, které jsou obsaženy v Tóře. Některá micvot jsou doslovná (např. „Nezabiješ“), jiné jsou interpretací – povinná modlitba po jídle je výkladem výroku: „budeš jíst a budeš syt a požehnáš Hospodinu, jiné jsou dedukcí (zákaz incestního vztahu s dcerou, je vydedukován ze zákazu vztahu s dcerou dcery). Mnohá příkázání se týkají obětí v Chrámu, který již neexistuje, teokratického židovského státu či krále. Některá zemědělská příkázání lze vykonávat pouze na území státu Izrael, jiná se vztahují pouze na kněžské třídy – levity a kohanim. a přelomu 19. a 20. století rabín Israel Meir Kagan, známý jako Chafec Chajim, určil, že v současnosti může být mimo území Israele praktikováno pouze 77 příkazů a 194 zákazů.²⁵

Stejnou platnost jako příkazy a zákazy vyjmenované v Tóře mají i zákony ustanovené rabíny, které se stále nazývají micvot, i když už nejsou součástí těch původních 613. Jsou stejně závazná jako příkazy z Tóry, ale existují určité rozdíly, jak v běžném životě rabínské zákony a příkazy z Tóry aplikovat.²⁶

Rabínské zákony se dělí do tří kategorií: gezejra, takana a minhag. Gezejra je zákon ustanovený rabíny, aby odvrátili lidi od překročení příkázání Tory. Když hovoříme o gezejra, obvykle používáme termín „ohrada kolem Tory“. Například o šabat, je zakázáno pracovat, ale je zakázáno i dotknout se nástroje, který se odvykle k vykonávání té či oné práce používá. Když by někdo vzal do ruky pero, peníze nebo kladivo, mohl by zapomenout, že je šabat a vykonat nějakou zakázanou práci. Jsou to opatření, které zabraňují porušení zákazu, třeba

²⁵ Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000, str. 20

²⁶ tamtéž

z důvodů chyby, neznalosti nebo nedbalosti. V kašrutu jsou například všechna nařízení týkající se míchání masa a mléka pouze gezejrou příkazu Tóry.²⁷

Takana je pravidlo, které se neváže k biblickým zákonům, ale které bylo vytvořeno rabíny pro veřejný prospěch. Patří tam veřejné čtení z Tóry v pondělí a čtvrtek, či zapalování svíček na chanuku, svátek, který vznikl až v post-biblické době.

Minhag je zvyk, který se vyvinul z méně náboženských důvodů, ale udržel se tak dlouhou dobu, až se stal závaznou náboženskou praxí. Může existovat, jak minhag určitého společenství, komunity, tak i osobní minhag jednotlivce.²⁸

Pokud se pravidla z Tóry a pravidla od rabínů dostanou do konfliktu, má přednost Tóra. Například, když připadne nějaký nebiblický svátek (Purim, Chanuka) na šabat a proto, že je povinnost světit šabat zmíněna v Tóře, tak se jiný svátek přesune. Pokud však se spolu setkají dvě příkázání Tóry - například na stejný den připadne jak šabat, který je nutno oslavit hostinou a Jom Kipur, kdy je nutno držet přísný půst, dostává konkrétní nařízení držet půst přednost před obecným požadavkem mít radost ze šabatu.²⁹

Rabínské zákony jsou součástí ústní Tóry, které je nazývána Mišna a Gemara, dohromady Talmud. Mišna byla dlouho předávána ústní tradicí a je prvním nebiblickým zdrojem halachy. V zapsané formě existuje až od druhého století občanského letopočtu, kdy byla uzavřena rabim Jehudou ha-Nasim. Odráží diskuze mezi rabíny a zachycuje ty výroky, které byly předávány ústně. Na Mišnu navazuje komentář v podobě Gemary - gemara však nebyla nikdy vydávána samostatně, vždy pouze s Mišnou pod souhrnným označením Talmud.³⁰

Gemara obsahuje obrovské množství materiálu a dotýká se velmi mnoha témat. Tradiční talmudské výroky lze rozdělit do dvou širokých kategorií, na *Halachické* a *Agadické* výroky. Halachické výroky jsou ty, které se týkají židovského práva a praxe. Agadické výroky jsou ty, jež právní podstatu nemají, ale jsou spíše exegetické, homiletické, etické nebo historické.³¹

Talmud je často záznamem rabínských diskuzí a můžeme sledovat, pomocí jakých pravidel se halacha utvářela. Prvním pravidlem je pravidlo většiny – pokud máme nějaké

---

²⁷ Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000, str. 45 - 49.

²⁸ tamtéž

²⁹ tamtéž

³⁰ Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, *Judaismus od A do Z*, Praha 2004, str. 221 - 222

³¹ Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000, str. 30

pochybnosti, dvě odlišné praxe, či dva opak tvrdící zdroje, necháme o věci a hlasovat, pokud je většina pro, tak odhlasované nařízení má platnost halachického výnosu. Druhé pravidlo se týká autority. Pokud se objeví nové nařízení, které je v rozporu s již zavedeným tradovaným nařízením, třeba zaštitěným autoritou významného rabína, má přednost nařízení původní³².

Jak bylo již zmíněno je Talmud záznamem rabínských diskuzí a diskuze o jednotlivých zvyklostech probíhaly neustále v závislosti na tom, kde a za jakých podmínek Židé žili.

Posledním zásadním zdrojem halachy je sbírka Šulchan Áruch, prostředný stůl, což je halachický kodex shrnující židovské právo. Tento kodex sepsal v Benátkách sefardský rabín Josef Karo (1488–1575). Šulchan Áruch již není záznamem diskuzí, ale pouze závěry vyplývající z vývoje rabínského práva. Byl zamýšlen jako příručka pro soudce, která by jim usnadnila hledání mezi stovkami stránek rabínských debat, ale brzy se díky svému jednoduchému pojetí stal velice populárním a rozšířil se do celého židovského světa. Protože Josef Karo byl sefard, vycházel při psaní svých děl ze sefardské halachy. Kultura a halacha sefardských Židů byla silně ovlivněna arabskými kulturními vlivy a vycházela z podmínek, které poskytovalo usídlení sefardských Židů ve Středomoří.³³

Pro potřeby aškenázských židů bylo nutno dílo doplnit o aškenázské zvyklosti a halachu. Tohoto úkolu se ujal významný polský rabín Moše Isserlis. Ten svůj komentář k „prostřenému stolu“ nazval Mapa (hebrejsky: „ubrus“). Aškenázské edice Šulchan aruch vycházejí pouze s těmito dodatky, které jej činí způsobilým pro použití v aškenázském kulturním prostředí.

Kicur šulchan aruch je zkrácenou verzí původního díla, která zestručňuje vývoj samotné halachy a různé možnosti na minimum a přiklání se de facto v naprosté většině případů k nejpřísnějším variantám halachy. Zohledňuje především zvyklosti (minhagim), které panovaly na Podkarpatské Rusi a v Maďarsku, kde autor žil. Toto dílo se tak stalo halachickou normou především v ultraortodoxním judaismu. Toto dílo se mezi ultraortodoxními židy stalo ještě více populárním než původní Šulchan aruch.

Strohé formulace Šulchan Aruch a Kicur Šulchan Aruch, které téměř nepřipouštěly diskuzi, tolik potřebnou pro vývoj halachy během staletí, se staly trnem v oku řadě učenců, pro které byla diskuze esencí židovského náboženského práva. Rabi Löw se dokonce vyjádřil

---

³² Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000, str. 89

³³ Rosten, Leo, *Jidiš pro ještě větší radost*, Praha, 2004, str. 278

o Šulchan aruch jako o „hrobu halachy“. Absence vývoje vedla různé autory k obavám, které se v některých případech ukázaly oprávněnými, totiž k opuštění Talmudu a Tóry jakožto zdrojům a normám židovského náboženského práva na úkor Šulchan aruch. Ještě tvrdší opozice se vytvořila proti Kicur šulchan aruch, který se stal nepřijatelným jakožto zdroj halachy zvláště v neortodoxních směrech judaismu.³⁴

1.10. Liberální pohled na kašrut

Počítaje 18.století byla Tóra podrobována kritikou učenců. Biblický text byl podroben literární a jazykové interpretaci na základě které byl odmítnut i božský původ Tóry a zpochybněn celý koncept Bohem nařízených zásad stravování³⁵. Reformní hnutí od svého počátku řeší otázku kašrutu a jeho dodržování. Od prvopočátečního odmítnutí, které Holdheim and Einhorn zdůvodňovali tím, že kašrut byl součástí lévitské a kněžské čistoty a tudíž nemá smysl, aby byl po zničení Chrámu dodržován, přes názor, že by kašrut měl být přetvořen po názor rabína Avrahama Geigera, který tvrdil, že kašrut by měl být dodržován buď úplně, nebo vůbec.

Zastánci zrušení kašrutu, tak chtěli demonstrovat svůj racionální přístup k náboženství. Také si uvědomovali, že odlišná a velice komplikovaná pravidla kašrutu jsou překážkou k společenské integraci o kterou přívrženci haskaly, židovského osvícenství, usilovali. Bylo to rovněž vyjádření jejich odmítavého postoje k monolitické rabínské autoritě. Spor o kašrut vyvrcholil v roce 1869 na Philadelfské konferenci, kde byl reformními Židy kašrut zcela odmítnut.³⁶

Jeden ze základních cílů reformy – upřednostnění etického rozměru judaismu nad rituálními aspekty se samozřejmě projevil i ve stravovacích zvyklostech. Některé, zejména americké reformní komunity, zachovali pouze etický rozměr kašrutu. Obrátili se zády prakticky ke všem nařízením Tóry a jejich cílem bylo eticky uvědomělé stravování a to i přes to, že pravidla kašrutu mají původně rituální nikoliv etický rozměr.³⁷

Z pravidla „ca'ar ba'alej chajim“, které doslova znamená „úctu k živému“ bylo vyvozeno doporučení upřednostňovat ke konzumaci maso zvířat z bio-farem, které prosazují

---

³⁴ Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000, str. 101 - 105

³⁵ Burden, Janet, Kašrut a etika, *Maskil*, 2007:9, str. 11 - 13

³⁶ Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 - 14

³⁷ Burden, Janet, Kašrut a etika, *Maskil*, 2007:9, str. 11 - 13

volný chov zvířat a organické zemědělství. Pravidlo „bal tašchit“ - zákaz plýtvání – zase klade důraz na ekologické principy – omezení používání pesticidů a fosfátových hnojiv. Také upřednostňují konzumaci lokálních potravin, aby se omezilo znečištění ovzduší, které vzniká transportem exotických plodin z jednoho konce světa na druhý. V souladu s tímto principem se také doporučuje vyhýbat se „nadbytečně zabalenému“ zboží, což zahrnuje například i to, používat na nákupech svoje vlastní tašky. Pravidlo „cedek, cedek tirdof“³⁸ – budeš usilovat o spravedlnost a jen o spravedlnost - zase vybízí k podpoře fair-trade výrobků, které podporuje důstojný život zemědělských dělníků z rozvojových zemí. Fair-trade obchod také podporuje tradiční pravidlo cedaky, totiž daru chudému.³⁹

V dnešní době, ale narůstá počet těch, kteří se vedle etického navrací i k rituálnímu rozměru judaismu. Chtějí pravidla kašrut dodržovat, ať již jako celek nebo jejich část z následujících důvodů:

- Posílení pocitu svatosti v běžném každodenním životě.
- Identifikace s židovskou minulostí i s těmi Židy, kteří dodržují kašrut v dnešní době .
- Snaha vést domácnost, ve které mohou jíst i ortodoxní hosté.
- Demonstrace toho, že přijímají fakt, že by neměli prostě konzumovat, cokoli chtějí, kdy chtějí a jak chtějí.⁴⁰

Reformní rabín Simeon J. Maslin dokonce ve své knize *Gates of Mitzvah* tvrdí, že „domov je v židovské tradici mikdaš meat (malou svatyní) a dům je mizbeach (oltář); je proto rozumné chtít po reformním židovi, aby studoval a dodržoval kašrut tak, aby se mu stal přirozeností.“⁴¹

Reforma místo ortodoxního „buď to košer je, nebo není“ nabídla možnost dodržovat kašrut podle stupně svých schopností – od úplného odmítnutí, přes částečné dodržování, až po zachování všech předpisů.⁴²

---

³⁸ Dt 16, 20

³⁹ Burden, Janet, Kašrut a etika, *Maskil*, 2007:9, str. 11 – 13

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ Maslin, Simeon, J., *Gates of Mitzvah*, 1979, elektronická verze knihy na http://books.google.cz/books?id=TdmaxcGwL4IC&dq=Gates+of+Mitzvah&source=gbs_navlinks_s , vyhledáno 6.8. 2009

⁴² Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 - 14

Stupně kašrutu

Rabín Tomáš Kučera⁴³ měl někdy v druhé čtvrtině roku 2008 kázání, v němž zmínil několik stupňů dodržování kašrutu. Těmito stupni byly:

7. Chalav (mléko)
6. Gevina (sýr)
5. Jajin (víno)
4. Šechita (příprava masa)
3. Basar bechalav (maso oddělené od mléka)
2. Trejfe ryby (krabi, mořské plody, úhoř, sumec)
1. Trejfe maso (vepř, kuň, velbloud, osel, zajíc)

Každému jednomu věřícímu je v reformní židovství dána možnost, jak se bude chovat. Neztrácuje ho, když dodržuje první stupeň, nebo dodržuje kašrut v jeho celistvosti až na stupni sedmém.⁴⁴

---

⁴³ Rabín Tomáš Kučera je první reformní rabín českého původu. V současné době je představeným liberální komunity Bejt Shalom v Mnichově a zároveň aktivně spolupracuje s českým liberálním hnutím. Je titulárním rabínem v Liberci a podílí se i na aktivitách komunity Bejt Simcha.

⁴⁴ Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 – 14

2. Teoretická východiska

2.1. Identita

Slovo identita pochází z latinského „identicus“, což znamená totožný, stejný. Jan Jandourek uvádí tři různé významy pojmu „identita“. V první řadě jde o „*hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity*“⁴⁵, tedy za jaké člověka se jedinec považuje a jak vnímá svou odlišnost od ostatních. To zahrnuje i hodnoty, kterým věří a na kterých zakládá smysl svého života. Za druhé jde o ztotožnění jedince se svými sociálními rolami. Jedinec má tolik sociálních rolí, kolik je skupin, do kterých náleží. Z toho vyplývá i třetí význam pojmu „identita“, který Jandourek nabízí a kterým je „*prožívání příslušnosti k větším nebo menším společenským celkům*.“⁴⁶

Etnografie 19. a počátku 20.století vycházela z předpokladu, že etnograf může identifikovat sociální skupinu, stejně tak jako přírodovědec živočišný druh. Identifikuje vlastnosti, kterými se tato skupina odlišuje od ostatních a tyto objektivně zachytitelné rysy, ať už fyzické, behaviorální nebo mentální, které představují společný jmenovatel všech členů dané skupiny. Přitom se předpokládalo, že této objektivní identitě odpovídá – nebo by měla odpovídat - subjektivní identifikace příslušníků dané skupiny s kolektivním „my“.⁴⁷ Toto pojetí skupinové identity odpovídalo pohledu výzkumníka, který má díky svému pohledu z vnějšku objektivní přístup k sociální realitě, na rozdíl od subjektivního vnímání členů dané skupiny. Příslušnost ke skupině se podle tohoto názoru, může projevit nezávisle na subjektivním cítění jednotlivce. Z této představy vycházejí i objektivistické historky o „volání krve“, které se v určitém období (nejčastěji v pubertě) objevují v romských dětí, třebaže byly od nejtělejšího dětství vychovávány neromskou rodinou.⁴⁸

Podle současného konstruktivistického pohledu je skupinová identita, která se představuje jako objektivní, přirozená entita mimo dosah jednotlivců, ve skutečnosti jejich kulturní konstrukcí. Fakt „romského či židovského“ původu nemá žádnou váhu, pokud tato identita není osvojena, ať už negativně nebo pozitivně konkrétním aktérem. Samozřejmě nelze toto osvojení identity redukovat pouze na intersubjektivní výtvar – prostředky či

---

⁴⁵ Jandourek Jan, Sociologický slovník, Portál, Praha 2001, str. 104

⁴⁶ tamtéž, str. 104

⁴⁷ Barša, Pavel, *Konstruktivismus a politika identity*, 2009, k dispozici na <http://antropologie.zcu.cz/clanek/konstruktivismus-a-politika-identity> , vyhledáno 4.8. 2009

⁴⁸ tamtéž

způsoby osvojení identity vždy závisí na konkrétní politicko-ekonomické či kulturně – statusové situaci, která omezuje možnost svobodně si volit skupinovou příslušnost.⁴⁹

V současné etnografii ovlivněné konstruktivismem není již identita vnímána jako stálost „being“ ale stávání se „becoming“. Identita není daností, ale entitou, která je jednotlivci a mnohdy i celými skupinami vědomě přijímána. Identita je vědomým činem, vnějším jednáním, který napomáhá identifikaci vůči okolí i prosazení zájmů konkrétní skupiny. Člověku nenáleží pouze jedna, ale celá řada identit, které se objevují v různých situacích. Identity jsou neustále vyjednávány, což znamená, že identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury⁵⁰ jsou v neustálé interakci s okolím.

Pro moji bakalářskou práci je klíčové vnímání identity jako performance⁵¹, vědomého přihlášení k určité skupině či identita, která se projevuje pomocí určité činnosti.⁵²

2.2. Židovská identita

Nacházíme mnoho odlišných definic a přístupů k otázce, kdo je Žid či kdo ještě může být za Žida považován. Nejpřísnější odpověď nám poskytuje tradiční židovské právo a náboženská tradice – *halacha*. Podle ní jsou dvě možnosti, jak se stát Židem. Za prvé je to narození z židovské matky. Příslušnost k židovskému národu je tedy matrilineární. V biblické knize Deuteronomium je výlučně zakázáno, aby si Žid vzal za ženu cizinku či svou dceru provdal za nežida.⁵³ Ve všech směrech judaismu je původ z židovské matky naprosto nutným předpokladem plné účasti na náboženském životě. (Židovský svatební obřad může proběhnout jen mezi mužem a ženou, jež se oba narodili z židovské matky, stejně jako v *minjanu* – společenství dospělých mužů, kteří vedou obřady, musí být deset halachických Židů.), přesto se v americkém reformním hnutí prosazují názory, že stačí židovský otec a přihlášení se k

---

⁴⁹ Barša, Pavel, *Konstruktivismus a politika identity*, 2009, k dispozici na <http://antropologie.zcu.cz/clanek/konstruktivismus-a-politika-identity>, vyhledáno 4.8. 2009

⁵⁰ Berger, Peter, L., Luckmann, Thomas, *Sociální konstrukce reality*, Praha, 1999, str. 171

⁵¹ Sharp, John, Ethnic identity as performance: lessons from Namaqualand, *Journal of Southern African Studies*, 1994:20, 405 – 415

⁵² Austuti, Rita, „The Vezo are not a kind of people“: identity, difference, and „ethnicity“ among a fishing people of western Madagascar, *American Ethnologist*, 1995:22, str. 464 -482

⁵³ „Vyhubíš je jako klaté, neuzavřeš s nimi smlouvu, nesmiluješ se nad nimi, nespřízníš se s nimi, svou dceru neprovdáš za syna někoho z nich ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna. To by odvrátilo tvého syna ode mě, takže by sloužili jiným bohům. Hospodin by proti vám splanul hněvem a rychle by vás vyhladil.“ Dt 7, 2-4

židovské identitě⁵⁴. Další možností je konverze k judaismu. Judaismus je však náboženství, které v první řadě neusiluje o získání konvertitů, proselyta je podroben řadě zkoušek a nakonec se musí podrobit iniciačnímu rituálu, který u mužů představuje obřezání a u žen ponoření do lázně *mikve*.

Petr Salner stanovuje několik faktorů, které formují současnou židovskou identitu, je to jednak vztah k tradicím a židovské kultuře, úcta k předkům a především k jejich tragickému osudu v době holocaustu a sympatizace se státem Izrael.⁵⁵

Podle Nóry Hamar židovství není přirozenou nebo esenciální charakteristikou, se kterou se člověk narodí. Židovství (respektive jakékoliv jiné etnické či kulturní kategorie identity) je spíše aktuálním výsledkem kulturně-společenských interpretací. Je souborem určitých charakteristik, který je definovaný různě v různých kulturách a v různých historických obdobích. Kulturně a historicky specifické interpretace působí a ovlivňují každodenní život člověka stejným způsobem jako například to, jestli se narodí s ženským či mužským tělem. Nelze je jen tak lehce obejít⁵⁶. Židovská identita může mít dvojí, zcela odlišnou povahu – povahu danosti a zároveň svobodné volby. Nejvýraznějším případem, kdy bylo židovství zakoušeno jako danost, byla zkušenost holocaustu. Příslušníci druhé a třetí generace přeživších holocaust však již s touto mezní situací nebyli konfrontováni. Modernita je na jedné straně dobou, která umožňuje "svobodné" budování identity prostřednictvím individuální volby a díky asimilačním procesům se tato možnost nabízí také židovské populaci. Pokud lidé s židovskými předky nepocházejí z rodin, kde se židovství praktikuje, mohou svou židovskou identitu postupně odhalovat. Židovská identita může být vnímána jako něco, co stojí venku, čemu člověk nerozumí a v momentě zakoušení cizosti nemůže být identitou ve smyslu osobní identity. Nóra Hamar se ve svém výzkum snažila najít odpověď na to, jak se vypravěči vypořádají s nejednoznačností židovské identity plynoucí z této zkušenosti. Jak se v životních příbězích vypořádají s konfliktem danosti a volby osobní identity.⁵⁷

---

⁵⁴ Specifickým úkazem jsou karaité, kteří odmítli ústní zákon a žijí pouze podle Tóry a nařízení svého zakladatele Anana ben Davida, viz http://cs.wikipedia.org/wiki/Karait%C3%BD_judaismus

⁵⁵ Salner, Peter, *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou*, Bratislava, 2000

⁵⁶ Nóra Hamar, Nalézání a vynalézání sebe v příběhu: O narativní konstrukci židovských identit. Biograf 27, 43 odst, <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2703>, vyhledáno 15.3. 2008

⁵⁷ tamtéž

2.3. Jídlo jako prostředek sociální identifikace

Jídlo v sobě ukrývá neuvěřitelné symbolické bohatství – můžeme zkoumat rituály s ním spojené, můžeme pozorovat, jak společné jídlo vytváří pocit skupinové solidarity, blízkosti a altruismu. Jídlo může poskytnout obraz o fungování společnosti – ať už na příkladu amerických fast-foodů dokazovat postupující byrokratizaci americké společnosti nebo jako nutriční historikové stanovovat souvislost mezi příjmem kalorií a sociálními třídami.⁵⁸

Stravování také určuje vztahy a příslušnost do určité společenské skupiny. I když je přijímání živin fyziologickou potřebou každého jednotlivého člověka, tak ritualizované jídlo vždy vyjadřuje spojení se skupinou. Stává se silným prostředkem k vyjádření skupinové identity, zejména pokud je daná skupina minoritou a vztah okolí k ní je problematický.⁵⁹

I v současné postmoderní době, kdy se neuvěřitelnou rychlostí stírají rozdíly mezi etnickými, náboženskými skupinami či příslušníky různých názorových proudů – ať už je to vysoký podíl smíšených manželství, velké mezinárodní korporace, které zaměstnávají lidi z celého světa nebo globalizace⁶⁰ – zůstávají stále etnické, náboženské i názorové skupiny, které se dodnes nevzdaly svých dietetických předpisů a tradičních jídel.

I když u většiny Židů proběhla určitá asimilace do majoritní společnosti, mnoho z nich stále zachovává kašrut. Dietetické pravidla – pravidla kašrutu obsahují množství příkázání a omezení, které upravují každodenní stravování a zároveň působí jako jistý prostředek identifikace – skupinové identity. Skupinová identita v dnešní době již nemůže být označena pouze jako „židovská“ – existuje mnoho hnutí a odstínů judaismu, se kterými se současní Židé mohou identifikovat.

2.4. Souvislost mezi dodržováním kašrutu a sociální identitou Židů

Židovská identita se dá rozdělit na dva aspekty, které kopírují spor o malé a velké ž/Ž. Slovo „žid“ označuje vyznavače určitého náboženství, slovo „Žid“ zase příslušníka určité etnické skupiny. Na dodržování kašrutu lze tedy nahlížet dvojí optikou – jako na plnění náboženské povinnosti a také na způsob identifikace a jako na zvyklost určité etnické skupiny. Souvislostí mezi dodržováním kašrutu a etnickou identitou Židů se zabývá celá řada

---

⁵⁸ Priscilla Parkhurst Ferguson, What's cooking, *Theory and Society*, 24:2, 1995, s. 193 -199

⁵⁹ Andrew Buckser, Keeping Koster and Social Identity among the Jews of Denmark, *Ethnology*, 38:3,s. 191-210

⁶⁰ tamtéž

prací. Na tomto místě bych je ráda krátce představila, protože v kapitole následující některé jejich závěry použiji k upřesnění klíčových témat a výzkumných otázek.

Práce Joelle Bahloul⁶¹ sleduje stravovací předpisy mezi dnešními židovskými sefardskými imigranty usazenými před více než sto lety ve Francii. U svých respondentů za prvé sledovala snahu integrovat se do majoritní společnosti a zároveň uchovat si původní aspekty vlastní kultury. Tato tendence je srovnatelná s diglosií v lingvistické oblasti, kdy určitá skupina obyvatel běžně používá dva jazyky – jeden ke komunikaci s majoritní společností a druhý ke komunikaci v rámci skupiny. I stravování je totiž schopné definovat hranice skupiny, stát se komunikačním prostředkem a systémem společenského zařazení. Tradiční jídlo, které splňuje požadavky kašrutu se stalo symbolem domova, který byl považován za strážce etnické identity. Naopak přestoupení pravidel kašrutu, například konzumací měkkýšů, tolik oblíbených ve francouzské kuchyni naopak demonstrovalo snahu o zařazení do majoritní společnosti.

Problematikou smíšených manželství je zabýval kvantitativní výzkum Larse Dencikla provedený mezi léty 1999 a 2002 v třech severských zemích Švédsku, Norsku a Dánsku. Ukazuje zajímavý příklad způsobů udržování židovské identity ve smíšených manželstvích. Ve všech těchto zemích představují Židé minoritní skupinu. Nejpočetnější je židovská komunita ve Švédsku, nejméně početná ve Finsku. Smíšená manželství jsou tolerována a jen minimum rodičů by se snažilo zabránit svým dětem ve sňatku s nežidovským partnerem. V mnoha případech došlo k tomu, že nežidovský partner konvertoval k judaismu. Tato tendence byla častěji pozorována u žen než u mužů. Jako nejčastější důvod odmítnutí konverze u mužů je nutnost podstoupit obřízku. Práce Larse Dencikla⁶² pozorovala dodržování několika základních micvot – zapalování šábesových svící, připevňování mezuzy, obřízka synů a také dodržování kašrutu. Kupodivu dodržování kašrutu nijak výrazně neodlišuje fakt, zda je nežidovským partnerem v domácnosti muž nebo žena – v obou případech se k úplnému či částečnému dodržování kašrutu hlásí kolem 40% respondentů. Zdůvodnění pro obtížné dodržování kašrutu je podle tohoto výzkumu jednak špatná dostupnost košer potravin (nejčastěji jeden malý obchod pro celou komunitu) a navíc je

---

⁶¹ Joelle Bahloul, Food Practices among Sephardic Immigrants in Contemporary France: Dietary Laws in Urban Society, *Journal of the American Academy of Religion*, 1995:63, str. 485 - 496

⁶² Lars Dencikl, Koster and Christmas tree: On marriages between Jews and Non-Jews in Sweden, Finland and Norway, https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/15978/Dencik_Intermarriage_Final.pdf?sequence=1
vyhledáno: 7.5. 2009

v Norsku a Švédsku zakázána šchita – rituální porážka – takže se veškeré košer maso musí dovážet.⁶³

Klíčový význam pro tuto bakalářskou práci měla studie Andrewa Bucksera, která popisuje souvislost mezi dodržováním kašrutu a sociální identitou Židů v Dánsku. Ti jsou již hluboce integrováni do většinové společnosti, s tím také pokleslo množství těch, co se řídí židovskými dietetickými pravidly. Splňovat všechny předpisy kašrutu se snaží jen malé množství Židů, většina se pohybuje v prostoru mezi větší nebo menší mírou částečného dodržování či úplného odmítnutí. Podle Bucksera dostane i poměrně nespolečenský Dán za rok kolem deseti různých pozvání na večírky, obědy nebo večeře. Takovéto pozvání je jedna z nejtypičtějších situací, kde se může projevit hostova židovská identita. Odmítnutí pokrmů, které hostitelé s velkou pečlivostí přichystali, které však nesplňuje požadavky kašrutu, upoutává pozornost a svým způsobem porušuje pravidla slušného chování. Většina dánských Židů při setkání s nežidovskými přáteli pravidla kašrutu ignorují a vytvářejí tak dva různé systémy chování jeden „venku“ a druhý „doma“. Mnozí přešli na jinou možnost – drží kašrut, ale své pohnutky vysvětlují jinými než náboženskými důvody. Prohlašují se za vegetariány či vysvětlují neochotu jíst nekošer potraviny zdravotními důvody. Nařízení určená celým skupinám ustupují do pozadí ve prospěch osobní volby každého jednotlivce. Každý sám si rozhodne, do jaké míry chce akceptovat pravidla kašrutu. Individuální míra akceptování kašrutu se stává problémem i pro židovské hostitele, kdy musí flexibilně reagovat na různé stupně dodržování pravidel svých hostů. Dalším důvodem pro částečné dodržování či úplné odmítnutí kašrutu jsou velké finanční náklady a opět špatná dostupnost košer potravin. Situaci smíšených manželství, kdy se rozhodne židovský partner vzdát své náboženské příslušnosti, krásně ilustrovat okamžik, kdy vaří „své první jídlo z vepřového“ a tím poměrně jasně vyjadřuje svůj odstup od židovské tradice. Ve většině případů však dochází ke kompromisu a k respektování košer kuchyně – zejména pokud nežidovský partner projevuje zájem o tradice a kulturu judaismu. V několika případech příkládaly nežidovské manželky pravidlům kašrutu mnohem větší význam než jejich židovští partneři. Tato snaha představovala převzetí židovské identity. V závěru práce Buckser konstatuje, že košer kuchyně nemůže být líčena jako oběť asimilačních tendencí židovstva. V dnešní době podle něj sice pravidla kašrutu ztratila platnost pro všechny bez výjimky, přestala být normativem

---

⁶³

tamtéž

závazným pro celou skupinu, ale umožnila každému uchopit pravidla podle svých možností a podle své vůle se s nimi ztotožnit.⁶⁴

---

⁶⁴ Andrew Buckser, Keeping Koster and Social Identity among the Jews of Denmark, *Ethnology*, 38:3,s. 191-210

3. Metodologie

3.1. Stanovení výzkumného problému

Koncem osmnáctého století byli Židé zrovnoprávněni s ostatním obyvatelstvem. Bylo jim umožněno opustit ghetto, studovat a vykonávat běžná občanská povolání. Na tuto situaci reagovalo židovské osvícenství zvané *haskala*, které usilovalo o co nejlepší asimilaci a zbavení se všech vnějších znaků židovství. Jedním z takových identifikujících znaků bylo i dodržování *kašrutu*, od kterého se začalo upouštět a bylo umožněno jeho osobní přijetí a pozměnění.

Cílem tohoto výzkumu bylo sledovat židovskou identitu na základě vnějších projevů a jednání jednotlivce – dodržování pravidel *kašrutu*. Během výzkumu i interpretace výsledků bylo nutné rozlišovat mezi rozměrem, kdy je dodržování *kašrutu* vyjádřením osobní potřeby vztahovat se k Bohu. A dalšími dvěma rozměry, které se vztahují k sociální identitě. Jednak příslušnosti k náboženské skupině (jak je nutné *kašrut* dodržovat, aby se člověk mohl považovat za „zbožného Žida“) a jednak v rovině etnické (vyjádření sounáležitosti se společenstvím, které se hlásí k židovskému původu a kultuře, kdy je dodržování *kašrutu* jeden z prostředků umožňujících komunikaci v rámci tohoto společenství.)

- Do jaké míry respondenti pravidla *kašrutu* přijali a jak si zdůvodňují jejich případné porušování?
- Jak se dodržování či nedodržování pravidel *kašrutu* projevuje na vědomí náboženského rozměru jejich židovské identity?
- Jakou roli má dodržování *kašrutu* ve vyjádření sounáležitosti s židovským společenstvím?

Práce, které se zabývají tímto tématem a dojmy z prvních rozhovorů mě dovedly ke stanovení několika okruhů, na kterých bylo možné sledovat vztah mých respondentů ke *kašrutu*. Je to především to, co ovlivňuje rozhodnutí dodržovat či nedodržovat *kašrut*. V případě, že respondent dodržuje *kašrut* částečně, je nutné zjistit proč, která pravidla považuje za klíčová a která nikoliv. Aspektů, které mohou ovlivňovat dodržování *kašrutu*, je celá škála a při jejich stanovení jsem volně vycházela z článku Andrewa Bucksera, tedy z nejčastějších obtíží, které při dodržování *kašrutu* mají dánští Židé.

- Materiální: nedostupnost a vysoká cena košer potravin, obrovské náklady, které sebou přináší vykošerování kuchyně, atd.
- Sociální: rodinné zázemí, židovský či nežidovský partner, množství nežidovských přátel, příslušnost k liberálnímu či ortodoxnímu hnutí, povolání
- Osobní zkušenost a zážitky jednotlivce

Díky tomu, že kvalitativní metody umožňují výzkumné otázky modifikovat a měnit během výzkumu, stanovila jsem tyto tři výzkumné otázky, teprve ve chvíli, kdy jsem měla všechny rozhovory provedené. V kvalitativním výzkumu probíhají obvykle jednotlivé aktivity jako jsou formulace výzkumných otázek, sběr dat a jejich analýza, navrhování a modifikace teorie paralelně a navzájem se ovlivňují. Výzkumník musí reagovat na průběžné výsledky a okolnosti a podle toho plán výzkumu přizpůsobovat.⁶⁵

Po poradě s vedoucí práce jsem do seznamu témat, zařadila i otázky týkající se sociální kontroly uvnitř komunity. Otázky zaměřené na sociální kontrolu pomohou velice snadno odlišit náboženský a sociální aspekt kašrutu. Konkrétně, zda nedodržování kašrutu znamená handicap pouze v náboženském nebo i v sociálním statusu jednotlivce v dané komunitě.

3.2. Výzkumné metody

Během výzkumu jsem tedy vyhledávala a analyzovala jakékoliv informace, které mohly přispět k vysvětlení výzkumných otázek. Při kvalitativním výzkumu se používají relativně málo standartizované metody získávání dat. Hlavním instrumentem je výzkumník sám. Typy dat v kvalitativním výzkumu zahrnují přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audio a videozáznamy, deníky, osobní komentáře, poznámky, úřední dokumenty, úryvky z knih a všechno to, co přibližuje všední život zkoumaných lidí.⁶⁶ Pro svůj výzkum jsem se rozhodla zvolit dvě výzkumné metody – zúčastněné pozorování a kvalitativní dotazování.

Zúčastněné pozorování jednak sloužilo ke generování dat vhodných k rozhovoru, jednak jsem díky účasti na akcích v rámci židovské komunity mohla snáze oslovit další respondenty. Primárně jsem ale byla svědkem situací, kdy se projevovalo jedno ze zkoumaných témat – totiž míra dodržování kašrutu jednotlivých respondentů a společenská interakce lidí, kteří mají odlišnou úroveň kašrutu.

⁶⁵ Jan Hendl, Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, Praha, Portál, 2005, str. 146

⁶⁶ Jan Hendl, Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, Praha, Portál, 2005, str. 52

Příležitostí, kdy bych mohla provádět zúčastněná pozorování byl dostatek a ani mě nestálo žádné zvláštní úsilí tyto akce vyhledávat. Stačilo navštěvovat akce pořádané Českou unií židovské mládeže, na které mi chodí pozvánky a které běžně navštěvuji, zajít si na jídlo na obec či být pozvána k někomu na návštěvu. Během výzkumu jsem se mimo jiné zúčastnila – dvou šábesových večerí jedné pořádané na obci, druhou večerí organizovala liberální komunita Bejt Simcha, společného grilování při příležitosti svátku Lag Baomer, večírku při příležitosti oslavy narozenin či židovské svatby.

Při využití techniky zúčastněného pozorování nefunguje výzkumník jako pasivní registrátor dat, ale sám je v sociální situaci, kde se zkoumaný předmět projevuje. To vede k těsnějšímu přiblížení k předmětu a k možnosti odhalit vnitřní perspektivy účastníků.⁶⁷ První otázkou při provádění zúčastněného pozorování je přístup ke sledované skupině. Já jsem tuto otázku měla vyřešenou, jelikož v daném společenství jsem byla *insiderem*. K výhodám i nevýhodám této pozice se vyjadřuji níže.

Pro rozhovory jsem zvolila formu polostrukturovaného interview. Neměla jsem předem stanovené otázky, pouze okruh témat, který jsem musela s respondentem probrat. Pokud měl respondent nějakou zvláštní zkušenost s kašrutem (jeden z mých respondentů pracoval v obecní jídelně, jiná respondentka zase pomáhala zajišťovat košer jídlo na seminářích ČUŽM) nechala jsem ho promluvit i o této zkušenosti. Základní schéma rozhoru bylo následující:

1.) Osobní údaje

- a.) věk, vzdělání, stav
- b.) k jakému směru v rámci judaismu by se zařadil

2.) Původní rodina

- a.) zda se jedná o židovskou nebo nežidovskou rodinu
- b.) zda se v rodině nějak židovství předávalo
- c.) zda se v rodině do nějaké míry dodržoval kašrut

3.) Vlastní cesta

- a.) jaké pohnutky vedly ke konverzi či zapojení do židovského života
- b.) jak tato cesta probíhala

---

⁶⁷

tamtéž str. 193

- c.) jak probíhalo setkání s kašrutem
- d.) jaké potíže při dodržování kašrutu měl nebo má

4.) Sociální kontrola

- a.) s jakými prostředky sociální kontroly se při dodržování kašrutu setkal
- b.) zda ten, kdo nedodržuje kašrut může být sám sebou i ostatními považován za „zbožného Žida“
- c.) zda je nedodržování kašrutu handicapem při zapojení do společenského života komunity
- d.) jaké nároky v otázkách kašrutu jsou kladeny na konvertity a jaké naopak na členy „starých židovských rodin“

5.) Společenská interakce

- a.) jak ovlivňuje dodržování pravidel kašrutu společenský život v rámci komunity
- b.) jak probíhá konfrontace s lidmi, kteří dodržují kašrut na jiné úrovni
- c.) jakou roli v rámci společenství hraje společné stravování

Rozhovory trvaly průměrně 40 – 60 minut. Nahrávala jsem je na diktafon a doma jsem je celé přepsala. Při přepisu jsem nekladla důraz na neverbální projevy, proto jsem použila redigovanou transkripci. Protože se s většinou respondentů přátelím, rozhovory často pokračovaly i po vypnutí diktafonu a někdy právě v této chvíli, kdy z nás obou opadla nervozita, jsem se dozvěděla ty nejdůležitější informace či názory. Respondenta jsem většinou požádala o dovolu zapsat si tuto informaci a pak jí v práci použít.

3.3. Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Při výběru respondentů jsem vycházela ze své zkušenosti. To, že jsem členem obou zkoumaných komunit mi umožnilo kvalifikovaný výběr. To, že se respondenti hlásí k židovskému původu nebo k židovské náboženské identitě podle mého názoru dostatečně jasně deklarovali účastní na aktivitách komunity, kde jsem se s nimi pravidelně setkávala. Představu o míře dodržování kašrutu jsem získala pomocí zúčastněného pozorování na těchto akcích. Představu o identifikaci respondenta s ortodoxním, konzervativním či liberálním hnutím jsem si samozřejmě nemohla na základě vnějších projevů vytvořit. Proto jsem se respondentů hned na začátku rozhovoru ptala, k jakému hnutí náleží.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 13 respondentů, 7 mužů a 6 žen. Věkový průměr respondentů se pohyboval od 22 do 36 let, pouze jedné respondentce bylo výrazně více – 45 let. Rozhovor s ní byl ale velikým přínosem jednak kvůli zkušenosti ortodoxní konverze, kterou v současné chvíli prochází, jednak kvůli tomu, že je zaměstnána na pražské židovské obci a mohla mi tak poskytnout důležité informace o tamějších poměrech především co se kašrutu týče.

Respondenti byli do výzkumu vybírání účelově. Jednak, aby bylo nějakou mírou zastoupeno ortodoxní i liberální hnutí, za druhé, aby byly obsaženy všechny „odstíny“ dodržování kašrutu – od úplného dodržování, přes mnoho stupňů částečného dodržování, až po úplné nedodržování.

Pět respondentů bylo členy České unie židovské mládeže, dalších pět pocházelo z prostředí pražské židovské obce. Určitými „deviant cases“ byli tři členové liberální židovské komunity Bejt Simcha. Tato komunita totiž od ortodoxní pražské obce liší v mnoha ohledech a postoj ke kašrutu je jedním z nich. Také mohou ukázat, jak tenká je hranice mezi liberálními a ortodoxními postoji.

I když by bylo asi problematické mluvit o „jedné komunitě“ až na jednu nebo dvě výjimky se všichni respondenti znali. Moji respondenti z liberální komunity navštěvovali pravidelně akce na pražské židovské obci a byli aktivními členy ČUŽM, která se pokouší sdružovat mladé lidi napříč všemi směry judaismu. Členové ortodoxní obce akce liberální komunity prakticky nenavštěvovali, ale mezi oběma společenstvími existovalo spojení například v podobě společných známých.

3.4. Analýza dat

Během výzkumu jsem získala dva odlišné typy dat. Prvním byly přepisy polostrukturovaných rozhovorů a druhým byly poznámky ze zúčastněného pozorování. Po získání dat a jejich analýze jsem přistoupila k segmentaci, která znamenala rozdělení dat do významových jednotek. Přirozeným segmentem je například odpověď respondenta na otázku. Na tyto segmenty, důležité výpovědi, jsem použila kódování, přiřadila jsem jim symbol, souhrnné označení, které pak bylo možné zařadit do kategorií. Použila jsem techniky otevřeného, axiálního a selektivního kódování.⁶⁸

---

⁶⁸

Strauss, Anselm, Corbinová Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu*, Boskovice, 1999, str. 42

Například respondent hovoří o svém rodinném zázemí:

Segment výpovědi:	kódování
„kvůli tomu, co se stalo za války babičce, se u nás o židovství nemluvílo“	trauma z holocaustu
„nevím, jestli chodili do synagogy, ale od roku 1921 měli vánoční stromeček“	asimilace
„taky mi říkali, že nikde nemám mluvit o tom, že jsem Žid“	strach, mlčení

Takto zpracované výpovědi, umožňují interpretovat a navzájem porovnávat velké množství dat a také usnadní dedukci. Informace označené kódováním například v tomto případě můžeme použít k vyslovení teze, že v respondentově rodině se židovská tradice nepředávala, jednak kvůli hrůzám prožitým během holocaustu, jednak kvůli tomu, že rodina byla již před válkou asimilovaná.

3.5. Prostředky ke zvýšení kvality výzkumu

Jan Hendl uvádí ve své knize několik prostředků ke zvýšení kvality výzkumu. Já jsem se rozhodla používat následující:

Za prvé je to jasné určení cílů a kvality jednotlivých fází výzkumu. Usilovala jsem o to, abych se při provádění výzkumu neodchýlila od původního záměru a sledovala, zda při práci v terénu stále hledám odpovědi na tytéž otázky.⁶⁹

Dalším kritériem je delší čas pobytu v terénu. V mém případě to bylo zjednodušené tím, že se v „terénu“ prostředí pražské židovské obce a liberální komunity Bejt Simcha běžně pohybují. Výzkum jsem prováděla po dobu čtyř měsíců a během této doby jsem se účastnila společenského a náboženského života obou komunit.

Snažila jsem se využívat různé zdroje informací. Teoretické zázemí mi poskytla odborná literatura, využívala jsem jednak záznamy rozhovorů jednak protokoly ze zúčastněného pozorování.

Několik mých respondentů vystudovalo humanitní obory jako například sociologie, sociální práce, kulturologie či judaistika. Po skončení rozhovoru jsem si ráda poslechla jejich připomínky a postřehy a mnozí z nich mne požádali, zda by si mohli hotovou práci přečíst. To jsem jim slíbila, protože se domnívám, že konfrontace respondentů s výsledkem práce by mohla přinést neocenitelnou zpětnou reflexi.

⁶⁹ Ronald L. Cheinal, Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě, Biograf č. 15-16, str. 29-37

3.6. Etické aspekty výzkumu

Nejdůležitějším etickým požadavkem je získání informovaného souhlasu respondentů. Každému z nich jsem vysvětlila, co je hlavní téma výzkumu, že jej provádím pro účel bakalářské práce a že kromě akademického využití nebude napsaná práce nikde publikována. Pokud by se vyskytla možnost například část výzkumu publikovat v časopise, požádala bych respondenty o svolení.

Až na jednoho, všichni moji respondenti možnost pseudonymu odmítli. Argumentovali mi tím, co jsem si uvědomovala od prvního momentu provádění rozhovorů, že i kdybych použila pseudonymy či změnila věkové údaje, v tak malé komunitě si každý brzy domyslí o koho se jedná.

Díky pozici *insidera*, se mi respondenti často svěřili s poměrně osobními informacemi, které mi sice pomohly pochopit jejich postoje a situaci, ale sama jsem uznala, že by bylo nevhodné tyto informace zveřejňovat. Proto jsem se, po dohodě s nimi, rozhodla nepřikládat přeepsané rozhovory a respondenty výroky respondentů používat jen na podporu konkrétních tezí a po poradě s nimi.

3.7. Reflexe pozice insidera

Protože se v prostředí obou sledovaných komunit pohybuji, prováděla jsem svůj výzkum z hlediska člověka, který je uvnitř – *insidera*.

Tato pozice byla jaksi dvojsečná – neměla jsem žádný problém s navázáním kontaktu a díky tomu, že jsem měla s většinou respondentů kamarádské vztahy, bylo na mě skutečně poohlíženo jako na osobu, před kterou je možné odhalit všechny osobní pocity a prožitky.⁷⁰

Otevřenost mých respondentů byla v každém případě mnohem větší, než kdyby stejný výzkum prováděl výzkumník z vnějšku. Na druhou stranu, protože se pohybuji v rámci zkoumané skupiny, existovala možnost, že se báli například odsouzení z mé strany, když se přiznají k nějakému porušování kašrutu. Také mohli mít obavy, zda se některé informace kromě mě nedozví i někdo jiný, třeba další respondent. Explicitně tyto obavy nikdy nevyjádřil přesto jsem někdy měla pocit, že se respondent snažil „dělat lepším“ a některé přestupky kašrutu sice naznačil, ale nepřiznal.

---

⁷⁰

Delmos J. Jones. Na cestě k domorodé antropologii. Biograf 39 (2006)

Také jsem se zkoumanými otázkami měla svou vlastní zkušenost, což mohlo můj pohled deformovat. Zejména během prvních rozhovorů jsem se přistihla, že nevědomky „podsouvám“ respondentům svůj pohled na kašrut a jeho dodržování.

Mnozí moji respondenti projevili zájem si mou bakalářskou práci přečíst. Tato skutečnost určitě ovlivnila výslednou podobu mojí práce, jelikož jsem byla nucená přemýšlet, zda jsem například analýzy naformulovala tak, aby se čtenář – respondent výzkumu necítil dotčen.

3.8. Popis vlastní pozice v rámci komunity

Do života pražských židovských komunit jsem se zapojila poměrně nedávno na podzim roku 2008. Předtím jsem nepravidelně navštěvovala židovskou obec v Olomouci, odkud pochází židovská část mé rodiny a kde je poměrně váženým členem můj dědeček Jiří Schreiber.

Vstup do komunity byl poměrně bezproblémový díky známým, které jsem získala během vzdělávacího pobytu v Izraeli v létě roku 2007. S nimi jsem byla v kontaktu přes společenský server Facebook, prostřednictvím kterého mi chodili i pozvánky na akce pořádané Českou unií židovské mládeže. Přijetí komunitou mi usnadnilo i mé velice židovsky znějící příjmení a skutečnost, že mohu doložit židovský původ a to dokonce spojení s významnou rabínskou rodinou. Můj dědeček si totiž nechal udělat rodokmen, ve kterém se ukázalo spojení naší rodiny s Chatamem Soferem (vlastním jménem Moše Schreiber) proslulým ortodoxním učencem z počátku devatenáctého století. I když se touto skutečností na setkání nechlubím, tak se „rozkřikla“ poměrně rychle.

Na jedné z akcí ČUŽM, oslavě svátku Sukot, jsem potkala svého současného přítele, který se pohybuje v prostředí obce, ale zároveň je studentem judaistiky a kazatelem v liberální komunitě Bejt Simcha. Spolu s ním jsem navštívila rabína Tomáše Kučeru a požádala jej o svolení vykonat u něj liberální konverzi. Připojila jsem se ke skupině konvertitů, ale zároveň jsem začala navštěvovat i ortodoxní přípravu pro dívky, kterou vede respondentka Irena.

Při kontaktu s ostatními jsem si uvědomila to, že většina z nich předpokládá, že již po mnoho let praktikuji judaismu a byla jsem zařazena do struktur pražské židovské obce. Tato skutečnost mi lichotila, ale pokud jsem mohla, snažila jsem se vysvětlit svou skutečnou pozici – pozici člověka, který do judaismu teprve proniká.

4. Cesta k židovství

Postoj mých respondentů ke kašrutu se z pochopitelných důvodů odvíjel od jejich postoje k židovství jako takovému. Proto nedílnou součástí každého rozhovoru byly i otázky, jež se týkaly jejich vlastní cesty k židovství.

4.1. Rodina

Moji respondenti pocházeli z rodin, ve kterých bychom nenašli žádné židovské předky, přes rodiny, kde byl Židem jeden z rodičů či prarodičů, až po takové rodiny, kde oba rodiče byli Židé. To, že byl můj respondent halachickým Židem, ale automaticky neznamenalo, že se v jeho rodině předávala židovská tradice a vědomí židovské identity.

Mnohé židovské rodiny totiž byly poznamenány traumatem holocaustu, což byl hlavní důvod, proč se o židovství nemluvílo. „*A vlastně z domova jsem to dlouho nevěděla, že máma je vlastně Židovka. Věděla jsem, že rodina zahynula za války, ale nebylo mi jasné proč, nikdo mi to nevysvětlil.*“⁷¹ Pro lidi, kteří většinu svých blízkých ztratili v koncentračních táborech, představovala židovství téma spojené se strachem a bolestí a pochopitelně se svým dětem, minimálně v dětství samotném, nechtěli svěřovat s tragickou kapitolou rodinné historie a nebezpečím, které z židovského původu vyplývá.

Dalším faktorem, proč se v židovských rodinách tradice nepředávala mohla být vysoká míra asimilace českých Židů, ke které došlo již dávno před druhou světovou válkou. „*O mých příbuzných se dalo říct, že už před válkou byli Češi. Až potom, když skončili v lágru, tak si uvědomili, že nejsou.*“⁷² Téměř ve všech rodinách se paralelně s židovskými svátky slavili Vánoce, někdy se dokonce židovské svátky neslavili vůbec. Proto většina mých respondentů nemohla být konfrontována s rigidnější formou judaismu, protože se v jejich rodinách nepraktikoval.

Tři moji respondenti, ale uvedli, že se židovská tradice v jejich rodině předávala a že by se dalo říct, že v ní vyrostli. Toto uvědomění se projevovalo tím, že i během období komunismu pravidelně navštěvovali pražskou obec. I když v tehdejší době nabízela pražská obec jen minimum společenských aktivit, konala se každý rok chanuková oslava pro děti a ještě před sametovou revolucí v roce 1987 byla na obci otevřena „Talmud Tóra“ odpolední židovská škola pro děti.

---

⁷¹ Irena, rozhovor z 21.7. 2009

⁷² Daniel, rozhovor z 23.7. 2009

Jindy zase byla silná rodinná tradice. Respondentka Zuzana byla vedena k židovství i přes to, že její rodina na obec příliš nechodila. „*Nejdřív jsme bydleli s mamčinými rodiči a ti toho dodržovali poměrně dost, u tatínka zase byla silná tradice sederů. Takže jsem v tom vyrůstala vlastně odmalička. Do toho měli rodiče většinu přátel Židů.*“⁷³

Podle rozhovorů se mi zdálo, že lidé, kteří byli během dětství nějakým způsobem k judaismu vedeni, byli ve svém vnímání židovství pevně zakotveni a neměli potřebu svou židovskou identitu nijak zvlášť tematizovat.

Po sametové revoluci se postupně začaly do společenského života židovských obcí zapojovat i ty rodiny, ve kterých se o židovství nemluvalo. Židovský původ usnadnil těmto respondentům vstup do komunity, protože nebyli nuceni podrobit se konverzi.

4.2. Vlastní cesta

V životě všech respondentů, ať již pocházeli z židovské rodiny nebo ne, nastalo období, kdy se rozhodli svou židovskou identitu nějak aktivně uchopit.

Asi nejzajímavější byla motivace respondentů, kteří se rozhodli konvertovat k judaismu, aniž by byli židovského původu. Ivana přivedl k židovství jeho zájem o historii. „*Zajímal o druhou světovou válku. To jsem se dozvěděl i o šoa pochopitelně. Věděl jsem, že Hitler chtěl zlikvidovat Židy, tak jsem chtěl vědět, kdo jsou to ti Židé, v co věří a tak dále a tak dále. Tak jsem si o tom koupil pár knížek, začal jsem číst, začal jsem navštěvovat nejdřív přednášky pak i oslavy svátků a pak už to z toho nějak vyplývalo.*“⁷⁴ Tento zájem kromě konverze dovedl Ivana ke studiu judaistiky, kterou nyní úspěšně dokončil.

Vladimíra zase zajímaly kořeny naší kultury. „*Ten podnět byl ten, že vycházím z nějakýho kulturního prostředí a tady se na formování té naší český společnosti podílelo několik vlivů a co se týče té duchovní stránky, tak to nebylo jenom křesťanství. A já jsem zpočátku vůbec nechtěl konvertovat k judaismu, ale chtěl jsem to znát minimálně proto abych věděl, který kulturní vliv tu naši českou společnost taky formoval. Takže ten úplně první podnět byla zvědavost, co to vlastně to židovství je, jakým způsobem ty lidi vypadaj, jestli jsou z masa a kostí a scházej se v těch synagogách.*“⁷⁵

U Chajima se zase projevila potřeba identifikovat se s nějakým duchovním směrem. „*Jeden čas jsem si jel v pohanství, nebo byl zahrabanej v grimoárech, když jsem se pokoušel*

---

⁷³ Zuzana, rozhovor z 30.7. 2009

⁷⁴ Ivan, rozhovor z 31.7. 2009

⁷⁵ Vladimír, rozhovor z 14.7.2009

vyvolávat Mefistofela, nebo si sjížděl hermetickou literaturu vůbec, nebo uvažoval o křtu, ale celou dobu bylo na pozadí něco úplně jiného, co mě přitahovalo a co jsem neuměl pojmenovat, ale doufal jsem to najít v těchto knihách. V osumnácti to vystoupilo do popředí a naučil jsem se kvůli tomu hebrejsky. Bylo to židovství a já byl šťastnej jak blecha, protože to byl takovej ten "aha moment", kdy jsem věděl, že tohle je vono."⁷⁶

Ke změně od intelektuálního poznávání či hledání duchovního směru, k rozhodnutí podrobit se konverzi docházelo u většiny respondentů postupně. Vladimír se několik let pohyboval v prostředí liberálních a konzervativních židovských komunit, sám studoval a cítil se judaismem přitahován. Jako jediný z respondentů dokázal uvést přesný moment, kdy se pro konverzi rozhodl. *Já jsem měl prostě před sebou jeden takovej kurz měsíční, metodickéj v angličtině a říkal jsem: „Pane Bože, tak jestli těch třicet tisíc nevyhodím z okna, jestli ho udělám, tak se nechám obřezat a budu jen tvůj“.* Sedmýho září jsem se nechal obřezat a rozhodl jsem se, že konvertuju k judaismu.⁷⁷

Souběžně s intelektuálním či jiným zájmem probíhalo i pronikání do některé z židovských komunit. Všichni respondenti se shodli na tom, že židovské komunity jsou uzavřeným společenství. Mnoho z nich vzpomíná na první návštěvu pražské židovské obce, kdy se byli nuceni před ochrannou službou prokázat doklady, ukázat tašku a vyjmenovávat koho na obci znají. Pokud se člověk dostal na nějakou akci pořádanou na obci, jistou dobu trvalo než byl komunitou přijat. I když jsou je liberální komunita Bejt Simcha vůči návštěvníkům otevřenější, jistý proces postupného akceptování komunitou probíhal i tam. *„Právě, že pro člověka, kterej přijde do té židovské komunity úplně zvenčí, tak to není vůbec jednoduchý, než si tam na něj lidi zvyknou, než ho opravdu berou za svého, tak to chvilku trvá. A jaký to bylo u mě? Nemůžu říct, že by to bylo komplikovaný, ale trvalo to nějakou dobu. To přijetí bylo takový pozvolný.*"⁷⁸

Někdy nastaly okolnosti, které vstup do komunity výrazně usnadnily. Vladimír začal překládat pro amerického rabína, se kterým navštěvoval různé komunity včetně Bejt Simcha, do které Vladimír, jak sám říká „pronikl zadními dveřmi“⁷⁹ a stal se jejím členem. Tereza zase pomáhala organizovat seminář České unie židovské mládeže. *„Tam jsme se díky tomu, v jakých to bylo nervech a co všechno bylo potřeba zorganizovat, hodně sblížili s některými členy. Začala jsem se účastnit dalších akcí ČUŽM a i na obci mě začali vnímat jako, že tam*

---

⁷⁶ Chajim, rozhovor z 19.7. 2009

⁷⁷ Vladimír, rozhovor z 14.7.2009

⁷⁸ Ivan, rozhovor z 31.7.2009

⁷⁹ Vladimír, rozhovor z 20.7.2009

patřím, i když tam třeba nepatřím papírově.“⁸⁰

Lidé, kteří pocházeli ze židovských rodin měli pronikání do komunity snadnější, alespoň po formální stránce. Stanovy většiny židovských obcí přiznávají lidem, kteří mají alespoň jednoho židovského prarodiče status mimořádného člena, ti, kteří jsou halachickými Židy, tedy mají židovskou matku, mohou být členy řádnými, bez ohledu na to, zda jsou v židovství nějak aktivní nebo ne. Samozřejmě by Židem přestal být ten člověk, který by se vědomě přihlásil k jinému náboženství.

I respondenti z židovských rodin jmenovali několik aspektů, které je přivedly k aktivnějšímu židovského životu, ať už náboženskému či společenskému. Pro Irenu, Jakuba a Kláru měly velkou roli v utváření jejich židovské identity pobyty v Izraeli. „*Ještě jsem byla půlroku v Izraeli a to jako vůbec, když má člověk možnost vidět všechny možný Židy, jak to dělají, všechny možný způsoby a najít si to svoje.*“⁸¹ Pobyty v Izraeli měly dvojitý význam, jednak se mladí Židé, kteří žili takřkajíc ve vakuu a neměli mnoho zkušeností s judaismem, ocitli takřkajíc v srdci židovského světa, za druhé, protože se do Izraele jezdilo po skupinkách, představovaly tyto pobyty i možnost seznámit se s mladými Židy podobného věku. Po pobytu v Izraeli se mnoho z nich zapojilo do akcí České unie židovské mládeže, kterých se účastní dodnes i přes to, že již založili vlastní rodiny.

Další aspektem byl židovský partner. Ze třinácti respondentů mého výzkumu jich jedenáct žije v partnerském svazku nebo v manželství a pouze tři z nich si nezvolilo za své partnery osoby židovského původu. Tato takřkajíc „endogamie“ je celkem pochopitelná – není ani tak způsobena společenským tlakem, ale jednoduchým faktem, že si člověk najde většinou partnera v tom prostředí, kde se nejčastěji pohybuje a většina mých respondentů byla aktivními členy ČUŽM či jiné židovské komunity. Důležitost partnerovy podpory si uvědomuje i Ivan, který podstoupil konverzi spolu se svou bývalou partnerkou: „*Člověk jako individualita prostě nemůže v těchle věcech fungovat. V tom židovství musíš mít vždycky někoho druhýho, s kterým to prožíváš.*“⁸² Klára na židovském partnerovi poměrně důrazně trvá: „*A pak jsem si uvědomila, že bych nechtěla mít partnera, se kterým bych nemohla jít třeba na chanuku. A kterej by nechápal, co dělám a kterému bych to musela neustále vysvětlovat. Takže je velice osvobozující mít partnera, se kterým se o těchle věcech nemusíš bavit.*“⁸³ Partnerský vztah mezi dvěma lidmi praktikující judaismus přináší společný náhled

⁸⁰ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

⁸¹ Irena, rozhovor z 21.7.2009

⁸² Ivan, rozhovor z 31.7.2009

⁸³ Klára, rozhovor z 24.7.2009

na věc, podporu například během procesu konverze či při dodržování přikázání. Během výzkumu jsem často narazila na situaci, kdy jeden z partnerů praktikoval judaismus již delší dobu – a svého partnera nejenom zasvětil do potřebných znalostí a vědomostí, ale také jej uvedl do komunity.

***

Pokud moji respondenti pocházeli z židovských rodin odnesli si z nich různou míru vnímání své židovské identity. Od „utajování“ židovského původu způsobeného traumatem holocaustu, přes mlhavé povědomí až po jasné vědomí židovské identity.

Respondenti, kteří z židovské rodiny nepocházeli, uváděli různé impulsy, které je vedli ke konverzi k judaismu. Od čistě intelektuálního zájmu, přes zálibu v židovské kultuře, až po hledání vhodného duchovního směru.

5. Kašrut a židovská identita jednotlivce

Pravidla kašrutu jsou pevně stanovená halachou. Přestavují soubor pravidel, které je nutné internalizovat, přijmout za součást svého každodenního jednání a potažmo i za součást své židovské identity. Proces přijímání kašrutu a každodenní obtíže při dodržování mohou mnohé vypovědět o roli kašrutu v židovské identitě.

5.1. Dodržování kašrutu v rodinách respondentů

Pravidla kašrutu se ve většině rodin nedodržovala. V mnohých rodinách se dodržovali zvyklosti přípravy jídla, které z pravidel kašrutu sice vycházely, ale byly už zdůvodňovány hygienickými důvody či špatnou stravitelností. „*Nejedli třeba maso mlíko dohromady, ale to si spíš jako zdůvodňovali, aby je potom nebolelo břicho.*“⁸⁴

Ve smíšené rodině respondentky Zity byl kašrut jedním z prostředků, jak vyjádřit odstup od křesťanské tradice reprezentované otcem-katolíkem. „*Dokonce si vzpomínám, že když jsme chodili na ty rodinné slavnosti, kde byly ty křesťanské jídla, hodně vepřového, smetana na maso, tak nám maminka vždycky dala, mně a ségře do kapsy mikrotenovej pytlík a tam jsme strkaly ty věci, co jsme fakt jako nemohly.*“⁸⁵

Kromě tohoto případu jsem se nesečkala s tím, že by příklon k židovství a dodržování kašrutu znamenal nějaké konflikty s nežidovskou nebo nepraktikující rodinou respondenta. „*Občas se na mě dívají jako na blázna, protože jsem první, kdo po osmdesáti letech tyhle věci dodržuje, ale u toho to taky skončí. Když za nima přijedu stejně mi uvaří něco, co moje požadavky splňuje.*“⁸⁶ Maminka respondenta Ivana dokonce přijala dodržování kašrutu do té míry, že si vyžádala seznam košer potravin a nakupuje podle něj, i když *jednou máma už se mnou neměla nervy (smích) tak mi dala peníze a řekla: „Jed’ si do té vaší košer restaurace.*“⁸⁷

5.2. Osvojení kašrutu

První seznámení s pravidly kašrutu znamenalo - především pro ty respondenty, kteří nepocházeli z židovského prostředí - docela šok. Najednou byli konfrontováni s množstvím nepochopitelných pravidel, o kterých si mysleli, že je nikdy nebudou schopni dodržovat.

---

⁸⁴ Irena, rozhovor z 21.7. 2009

⁸⁵ Zita, rozhovor z 22.7. 2009

⁸⁶ Chajim, rozhovor z 19.7. 2009

⁸⁷ Ivan, rozhovor z 31.7. 2009

*Já jsem měl představu ortodoxní. Ortodoxní jakou jsem ji znal z filmů. Dvě ledničky, dvoje nádoby, že jsou speciální přístroje a nádoby na Pesach.*⁸⁸ I když jsem se během vedení rozhovorů dozvěděla o případech lidí, kteří ze dne na den přešli z ničeho na úplné doržování kašrutu, všichni moji respondenti zvolili postupnou cestu. Postupnou cestu doporučuje i Irena, která vede kurzy přípravy na ortodoxní konverzi. *Když se mě někdo zeptá, tak já bych mu to spíš doporučila, aby na to šel postupně. Aby neměl pocit, že ho to vlastně nějak moc hned omezuje. Takže já nevím, mě by přišlo logický začít od masa. Přestat jíst vepřový, králíka, nějaký ty mořský potvory. Začít třeba takhle, třeba pořád jíst maso z obchodu, ale jen ty košer druhy, postupně i tohle vynechat a kupovat si maso jen na obci. Zkusit nedělat jídla maso, mlíko, pak třeba postupně začít kupovat i sýry na obci. Tak to bych jim poradila, ať to zkusí takhle. Pročíst si košer seznam a dávat přednost tomu, co je v tom košer seznamu.*⁸⁹

Jedním z prostředků jak téměř bezbolestně proniknout do pravidel kašrutu je vegetariánství. Čtyři respondenti jsou, nebo v době osvojení kašrutu byli vegetariány. V tomto případě není nutné řešit všechna složitá pravidla týkající se konzumace masa a člověk, který se stravuje jako vegetarián nemůže základní pravidla kašrutu nikdy porušit. Někteří respondenti v Čechách jedí maso pouze na obci nebo to, u kterého je jistota rituální porážky – šchity, pokud takovou jistotu nemají, dávají si raději vegetariánské jídlo. *„Já jsem nedávno letěla s El-Al do Izraele, a když se mě letuška ptala, co chci za menu, automaticky jsem řekla vegetariánské. Pak jsem si uvědomila, že v El-Al je všechno košer a klidně jsem si mohla to maso dát.“*⁹⁰

Z celkového počtu třinácti pět respondentů v době výzkumu dodržovalo kašrut na vysoké úrovni. Ostatní si pravidla kašrutu upravili či pozměnili. Důvody pro tuto úpravu byly především dvojí. Za prvé materiální či jiné objektivní obtíže, za druhé případ, kdy si respondent sám před sebou obhájil, proč daná pravidla nedodržuje.

Respondenti, kteří argumentovali materiálními potížemi vnímali jejich současné částečné dodržování jako „východisko z nouze“. V rozhovorech neustále připomínali, že ve chvíli, kdy by se změnila jejich finanční situace či měli více času se například stravovat na obci, přáli by si dodržovat všechna pravidla.

Je nezpochybnitelným faktem, že košer potraviny jsou výrazně dražší než potraviny z běžné obchodní sítě. Týká se to především košer masa, které se většinou musí dovážet hluboce zamražené z ciziny. *Jak už jsem říkala, když máš doma chlapa, tak to znamená vařit*

⁸⁸ Vladimír, rozhovor z 14.7.2009

⁸⁹ Irena, rozhovor z 21.7.2009

⁹⁰ Klára, rozhovor z 24.7.2009

*mnohem víc masa, ale já si nedokážu představit, jak bych si mohla dovolit krmit svého přítele jenom košer masem. To bych vydělávala jenom na to, nebo on by vydělával jenom na to.*⁹¹ Respondentka Lucie také konstatuje, že jsou ceny košer masa výrazně vyšší, ale zároveň upozorňuje i na fakt, že členové pražské židovské obce mají nárok na refundanci, kdy jim je vráceno 25 procent ceny masa. *„Někdo to využívá, někdo to okázale ignoruje, ale tahle možnost tady je.“*⁹² Jakub se staví ke steskům na vysokou cenu košer potravin poměrně skepticky. *Ano, my si můžeme dneska říkat, že těch produktů je málo, že jsou drahý, že jejich dostupnost je omezená a budeme mít do určitý míry pravdu, ale myslím, že ten kdo nemá srovnání s tím, co tady bylo dvacet let dozadu vůbec nemá právo takhle mluvit. Já vždycky říkám, když si někdo stěžuje, tak si na to buď v duchu nebo nahlas říkám: „Vůbec nevíte, o čem mluvíte.“*⁹³

Kromě vyšší ceny vyžaduje dodržování kašrutu i vyšší nároky na čas a plánování a obecně nutnost se jídlem zabývat mnohem více. Ne všechny košer potraviny jsou k dostání na jednom místě, například v obchodě na obci. *Tamhle mají košer jogurty, tamhle seženeš kečup, něco seženeš jenom na obci, že to není prostě, že jdeš do jednoho obchodu nebo dvou a máš pokoj.*⁹⁴

Další problém nastává při každodenním styku s členy rodiny, kteří kašrut nedodržují. Samuel, který dodržuje pravidla kašrutu asi nejpřísněji ze všech respondentů mého výzkumu, přiznává: *Těžko se rodičům vysvětluje, že u nich nebudu jíst, protože nemají košer nádobí. Ani si nejde nijak zvlášť určovat podmínky, protože by to způsobilo nezahojitelný šrám na našich vztazích.*⁹⁵ Pro respondenta, který se snaží poctivě dodržovat všechna pravidla kašrutu znamenají tyto situace neustálé přemýšlení nad tím, kam až může zajít, aby zachoval pravidla kašrutu a zároveň se nějak nedotkl členů rodiny. Samuel si ale nikdy nedovolí výrazné porušení kašrutu a sleví například v ohledu košer nádobí, kdy použije skleněný talíř, který podle některých autorit není možné „kontaminovat“ zakázaným druhem potravin. Mnoho dalších respondentů však v této situaci na dodržování pravidel kašrutu dočasně rezignuje. *Takže to jsou momenty, kdy prostě sním ty knedlíky plněné uzeným, protože vím, že té babičce udělám radost. Kdybych jí řekla, že nebudu, tak ona z toho bude hrozně smutná. A vždycky je to v těch 85 letech tak, že nikdy nevíš, jestli tahle návštěva už nebude poslední a já bych si prostě si hodně vyčítala, kdybych babičku rozesmutnila nějakým kašrutem nebo dodržováním*

⁹¹ Zita, rozhovor z 22.7. 2009

⁹² Lucie, rozhovor z 28.7. 2009

⁹³ Jakub, rozhovor z 21.7.2009

⁹⁴ Irena, rozhovor z 21.7.2009

⁹⁵ Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

*zásad, pro který jsem se já sama rozhodla.*⁹⁶ U respondenta Davida dochází k situaci, kdy babička, kterou negativně ovlivnil zážitek holocaustu, okázela ignoruje vše židovské, včetně předpisů kašrutu, které část její rodiny zachová. *„Babička prokazatelně pochází z židovské rodiny, před válkou se pohybovala v židovském prostředí, ale vzhledem k tomu, že za války přišla o svoje nejbližší kvůli tomu, že byli Židi, tak ona se od toho úplně odvrátila a odmítá s tím mít cokoliv společného. Tak se s ní tak třikrát týdně pohádáme kvůli tomu, že nám neservíruje chlebičky se šunkou posypaný sýrem. I když jí to vysvětlíme, dělá to znova a znova.“*⁹⁷

Stejně důležitým faktorem, který ovlivňuje dodržování kašrutu je nežidovský partner. Tereza popisuje svou snahu zachovávat kašrut jako neustálý boj a neustálé kompromisy mezi co nejlepším dodržováním příkázání a snahou nevytvářet tlak či nijak neuzurpovat svého nežidovského partnera. S partnerem si stanovili, jaké potraviny kupovat budou *a když chce mermomocí nějakou uzeninu, tak jí má v ledničce v oddělené krabičce.*⁹⁸ Nikdo z respondentů nezmínil, že by dodržování kašrutu znamenalo nějaké konflikty. Naopak vždy ocenili toleranci svých nežidovských protějšků. Ivan si zase uvědomuje, že to, že židovský či nežidovský původ jeho partnerky ovlivní dodržování kašrutu v jeho budoucí rodině a na jeho postoji je patrná rezignace. *V případě, že to bude rodina s židovskou maminkou. To je těžko říct, to záleží na té ženě, kdyby tomu byla nakloněná, tak bych rád měl oddělenou kuchyni. Dva dřezy a takhle. Já bych byl pro. Ale kdyby s tím ta druhá polovička nějak zásadně nesouhlasila a bránila se tomu, tak bych na tom zas tolik netrval*⁹⁹.

Dodržování kašrutu ovlivňuje i zaměstnání respondenta. Ti, kdo pracují v centru mohou navštěvovat jídelnu na pražské obci, která členům obce nejen nabízí obědy, které splňují pravidla kašrutu, ale také bezkonkurenčně nejlevnější menu na židovském městě. Ti ostatní museli stravování řešit přípravou jídla den předem, na což ale často nebyl čas. *Jakýkoliv oběd s kolegy je svým způsobem důležitý se s tím kolektivem a podle mě by košer jídlo nemělo být důvodem k tomu nejít s kolegy na oběd.*¹⁰⁰ Jakub dodržuje poměrně vysokou úroveň kašrutu, ale jako podnikatel, je často konfrontován se situací, že se některá obchodní jednání odehrávají v nekošer restauraci. *„Záleží na situaci. Buď si dám salát, nebo si dám kafe, nebo nejdu, nebo přijdu po obědě. Já prostě tyhle věci neřeším.“*¹⁰¹

⁹⁶ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

⁹⁷ David, rozhovor z 22.7.2009

⁹⁸ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

⁹⁹ Ivan, rozhovor z 31.7.2009

¹⁰⁰ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

¹⁰¹ Jakub, rozhovor z 21.7.2009

Tohle všechno byly poměrně objektivní důvody, které respondentům zabraňují v dodržování kašrutu a nutí je si pravidla přizpůsobit své situaci. Existují ale případy, kdy se vědomě rozhodli některá pravidla nedodržovat a sami si dokáží obhájit proč.

K této možnosti se část respondentů staví kriticky. *Kašrut je věc, která je jedním z pilířů židovství a židovských domácností. Z tradice nejde vytrhat to, co se mi zrovna nehodí do krámu, protože zítra se mi totiž nemusí hodit: „Nezabiješ, nesesmilníš a nepokradeš.“¹⁰²*

Daniel působil určitou dobu v obecní jídelně a i když se sám rozhodl kašrut nedodržovat, staví se také k „částečnému dodržování“ odmítavě: *Neexistuje takový napůl v těchto zásadních věcech. Je to věc, na který to židovství stálo, bylo to důležité proto, aby se vůbec udrželo. A ulehčovat si znamená vést to někam do dža.¹⁰³*

Samozřejmě většina respondentů výzkumu nad sebou občas „přimhouří oko“. *Já samozřejmě taky někdy ujedu. Jím občas v hospodě, teda vegetariánský jídla, ale dám si třeba i smažený sýr... ale vysloveně prohřešky už nedělám.¹⁰⁴* Takové „přimhouření oka“ závisí na míře dodržování kašrutu a postoji respondenta k židovství obecně. Pro někoho to znamená, že za všech okolností netrvá na košer nádobí, pro někoho to však může znamenat, že si dovolí i konzumaci zapovězených druhů masa - jako je třeba vepřové či mořské plody. David například obhajoval svoji vášeň pro krevety tímto způsobem: *Spousta věcí v tom rigidním judaismu je už zkostnatělejších a vlastně out of date, dneska když existují naprosto jiný hygienický standardy, tak si myslím, že spousta věcí už je přežitých. Třeba ten sea food. V té době v té oblasti byl ten zákaz docela racionální, tam když vytáhneš krevetku z moře, tak se do dvou minut zkaží a bude ti z ní špatně, ale zatímco dneska v našich podmínkách, když máme všude různé chladničky, tak to není takovej problém.¹⁰⁵* Tímto postojem jsou ale pravidla kašrutu degradována na pouhé hygienické předpisy, které už v dnešní době není nutné dodržovat a jejich porušování je tedy možné obhájit a racionalizovat. Jindy ani není potřeba racionalizace. Tereza přiznává, že si čas od času dá utopence a své počínání komentuje slovy: *„Jsem prostě jenom člověk.“¹⁰⁶*

---

¹⁰² Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

¹⁰³ Daniel, rozhovor z 23.7. 2009

¹⁰⁴ Lucie, rozhovor z 28.7. 2009

¹⁰⁵ David, rozhovor z 22.7. 2009

¹⁰⁶ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

5.3. Role kašrutu v židovské identitě

Názory respondentů na roli kašrutu v židovské identitě se výrazně lišily. Někteří přiznávali kašrutu a ostatním příkázáním obecně naprosto rozhodující roli ve formování židovské identity. Jiný redukovali kašrut pouze na jeden z aspektů, ze kterých se židovská identita tvoří a sami třeba kladli důraz třeba na roli komunity, kulturní tradici či studium.

S názorem, že židovská identita spočívá na dodržování příkázání jsem se setkala u respondentů, jak z židovské obce, tak z liberální komunity Bejt Simcha. Více od příslušnosti k ortodoxnímu, konzervativnímu či liberálnímu hnutí, se tento názor odvíjel od osobní náboženské zánícenosti respondentů. Tento postoj si zachoval i Daniel, který jistou dobu působil v jídelně na obci a aktivně se účastnil náboženského života komunity, ale v současné době, již kašrut nedodrží. *„Tak trochu držím košer, tak trochu se modlím, tak trochu jsem Žid. To prostě není identifikace k něčemu.“*¹⁰⁷

Naproti tomuto názoru stojí mínění několika respondentů, kteří kašrut považují pouze za jeden z projevů, odstínů židovské identity a ani mu nepřikládají klíčovou roli. *Pro mě kašrut v té židovské identitě není tak určující. Mnohem větší roli má pro mě ta sounáležitost s komunitou, protože jsem tam vyrostl, hodně lidí tam znám a to vlastně ovlivnilo můj náhled na svět.*¹⁰⁸ Vladimír oproti kašrutu upřednostňuje studium. *U mě není mainstream kašrut. U mě je mainstream studium, pravidelný. Já to třeba беру tak, že je u mě hlavní hřích vůči pánubohu, když bych někomu křivdil a nebo kdybych nestudoval než když si dám kuře se sejrem.*¹⁰⁹

U několika respondentů se vyskytla potřeba si pravidla kašrutu vysvětlovat racionálně (což usnadňuje si racionálně vysvětlit jejich porušování). *Myslím, že kašrut má právě pramen v opravdu praktických věcech. Dokážu si představit, že se hovězí maso kazí daleko hůř než vepřové a když si má někdo putovat nějakou pouští, tak se hovězí maso solí lépe a tak dále, a tak dále.*¹¹⁰ Racionálně vysvětlená pravidla kašrutu, přijali respondenti jako praktický návod, jak se stravovat či mnoho let vyzkoušenou tradici.

***

---

¹⁰⁷ Daniel, rozhovor z 23.7. 2009

¹⁰⁸ David, rozhovor z 22.7. 2009

¹⁰⁹ Vladimír, rozhovor z 14.7.2009

¹¹⁰ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

Ze svých rodin si respondenti přinesli jen mlhavou představu o pravidlech kašrutu, která navíc byla vysvětlována hygienickými důvody. Osvojování kašrutu všichni respondenti chápali a prožili jako postupný proces.

Na základě argumentů, kterými respondenti vysvětlovali porušování pravidel kašrutu bylo možné stanovit dva druhy vnímání kašrutu jako součásti židovské identity.

Tradicionalisticky zaměřeni respondenti, kteří většinou aktivně praktikovali židovské náboženství považovali pravidla kašrutu a příkázání obecně za neoddělitelnou součást své židovské identity.

Respondenti, kteří kladli větší důraz na vědomí etnické židovské identity, pokládali pravidla kašrutu jako součást kulturní tradice. Tito respondenti měli sklony pravidla kašrutu racionalizovat a jejich porušování například vysvětlovat změněnými životními podmínkami. Kašrut byl pouze jednou z položek na hierarchii aspektů židovské identity. První místa v této hierarchii zaujímal vědomí sounáležitostí s komunitou, důraz na kulturní tradici či studium.

6. Kašrut jako výraz soudržnosti

V přechozím oddíle jsem se soustředila na roli kašrutu ve vnímání osobní židovské identity jednotlivce. V některých částech byly reflektovány situace, kdy dodržování kašrutu komplikuje kontakt s nežidovským okolím. Společenská role kašrutu však není pouze negativní. Jedním z prvořadých cílů kašrutu, stejně jako veškerého společně konzumovaného jídla, totiž je vytváření pocitů soudržnosti a solidarity v rámci společenství.

Jak bylo naznačeno v předchozím oddíle v rámci jedné komunity, často i v rámci jedné rodiny existuje několik úrovní dodržování kašrutu. Lidé se pravidelně setkávají u jídla, ať už na návštěvách, společenských akcích či oslavách šabatu a náboženských svátků. Aby toto setkávání mohlo probíhat bez konfliktů a nedorozumění je vždy nutné alespoň do nějaké míry pravidla kašrutu dodržovat a úroveň přizpůsobovat hostům.

6.1. Hosté a hostitelé

Každý z nás se čas od času rozhodne pozvat k sobě návštěvu a samozřejmě jí co nejlépe pohostit. I mimo židovskou komunitu je taková návštěva spjata s důkladnou přípravou a snahou poskytnout hostu to nejlepší, co může naše kuchyň nabídnout. K pravidlům slušného chování patří zeptat se na případné alergie či prostě na jídla, které dotyčný nemá rád. Nikdo nechce předložit jídlo, které by hosta uvedlo do rozpaků, protože by jej musel z nějakých důvodů odmítnout.

V židovském prostředí je stejně samozřejmé zeptat se i na míru dodržování kašrutu, případně udržovat v domácnosti takové podmínky, aby bylo možné přivítat i hosta, který dodržuje kašrut na vysoké úrovni. „*Pokud domácnost není košer, není možné pozvat lidi, kteří kašrut dodržují a jsou nám blízcí.*“¹¹¹ Samuel předpokládá, že by domácnost měla být košer za všech okolností, právě z důvodu přijímání hostů. To však předpokládá dodržování kašrutu na poměrně vysoké úrovni, kterou z mého výzkumu dodržovalo pouze pět respondentů. Pokud i ostatní chtějí ve své domácnosti takového hosta přijmout vyžaduje to od nich řadu opatření a od hosta jistou toleranci. *A já když čekám košer návštěvu, tak se snažím udělat to, co jsem dělala v době, kdy jsem měla košer domácnost. Třeba když pečou koláč, tak nejen že použiju ingredience, které jsou uvedené na košer seznamu, ale nechám před tím hodně vypálit troubu, aby byla jakoby košer a potom vykládám ty nádoby, ve který to pečou alobalem, takže*

---

¹¹¹ Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

*se fakt snažím, aby to bylo košer. No ty potraviny u nás, jsou kosher style, ale když čekám ortodoxní návštěvu, tak se snažím, aby ty potraviny měly hechšer nebo byly na seznamu.*¹¹² Kromě nezbytných příprav pokládá většina hostitelů za důležité i seznámení s úrovní dodržování kašrutu v domácnosti. *Je to u mě prostě tak, že těm lidem vždycky po pravdě řeknu, jak to s tím jídlem je. Co jsem tam dala, jaký se použilo nádobí. A je prostě na nich, jestli si ho daj nebo ne.*¹¹³ Toto vysvětlení pomůže rozptýlit hostův strach, zda je předložené jídlo vůbec košer. I přesto se moji respondenti setkali s nedůvěrou. *Můj přítel má hodně kamarádů Izraelců s různým stupněm dodržování kašrutu, někdy i hodně ortodoxní, takže třeba jsme měli problém, když někoho pozvali a on mi nevěřil, že to jídlo je košer a že ty pravidla skutečně znám.*¹¹⁴

Dalším řešením je předložit hostům taková jídla, která jsou „parve“ a tedy nemohou být z hlediska kašrutu problematická – například různé zeleninové saláty, ovoce či oříšky, případně nějaké parve cukrovinky pořízené na obci či v jiném košer obchodě. Ale i pohoštění takového typu vyžaduje určitou znalost pravidel kašrutu.

Nejnákladnější, ale zároveň nejbezpečnější (člověk může udělat chybu jen při servírování) možností je objednat jídlo z obce. Této možnosti využila i Tereza, které se v době, kdy jsem prováděla svůj výzkum vdávala a kromě své sekularizované rodiny pozvala i mnoha přátel z prostředí židovské obce a ČUŽM. *Měla jsem jídlo objednané z obce a plastové talířky. To byla jediná možnost. Jinak se to dělat nedalo. Ale nebyly s tím problémy. Já jsem přišla na obec, řekla jsem jim, co po nich chci, v jakém množství a do druhého dne jsme měli jasno. Jediný zádrhel bylo dopravit to tam a dohlédnout, aby to v té restauraci nezvorali, na co dohlídl naprosto hvězdně jeden kamarád.*¹¹⁵

Vztah mezi hosty a hostiteli je založen na důvěře a na předpokladu alespoň základních znalostí kašrutu. *Já třeba nevím, co si mám myslet o někom, co nic moc nedodrží a přinese nějaký jídlo a řekne: „To jsem uvařil a je to košer.“ Tady nejde o to, že to ten člověk nemohl uvařit, tak aby košer. Ale spíš o to, že je to člověk, kterej nic moc nedrží a ani ty pravidla nezná, tak třeba si jenom myslí, že je to košer*¹¹⁶ Zároveň se ale mnoho respondentů snaží vycházet vstříc za předpokladu, i když nebude všechno dokonalé, že důležitá pravidla kašrutu

---

¹¹² Zita, rozhovor z 22.7. 2009

¹¹³ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

¹¹⁴ Klára, rozhovor z 24.7.2009

¹¹⁵ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

¹¹⁶ Irena, rozhovor z 21.7.2009

nebudou porušena. *Já třeba jím u lidí, o kterých vím, že jejich standart kašrutu je nižší než náš, ale vím, že mi něco vysloveně nekošer nedaj*¹¹⁷.

6.2. Šabat šalom

Šábesu se říká „královna týdne“, „nevěsta“, a ať jsou místo a doba jakkoliv nepříznivé či drsné, je šábes zázračným časem, kdy i ti nejponíženější, nejchudší a nejbezvýznamnější mohou cítit spojení s Všemohoucím, mohou si myslet, že je obdaruje zvláštním zájmem: „Mezi mnou a syny Izraelskými za znamení jest na věčnost, neb šest dní činil Hospodin nebe i zemi, v den pak sedmý přestal a odpočinul.“ Gn, 31,17

*A tak po generace a ve všech zemích Židé na šábes vydrbali příbytek do posledního kouta, vzali si čisté prádlo, ať byli jakkoli chudí, povlékli nejlepším ložním prádlem a vyndali nejlepší sklo a přístroje. Šábes přinášel po celý život pocit nádhery, čistoty, zbožnosti a vytržení.*¹¹⁸

Tuto kapitolu jsem uvedla citátem z Rostenovy knihy „Jidiš pro ještě větší radost“, protože podle mého mínění vystihuje onu tajuplnou a slavnostní atmosféru šabatu. Součástí každého šabatu je pochopitelně i slavnostní jídlo. Zejména páteční šábesová večeře je v aškenázském prostředí, do kterého patří i čeští Židé, silně standartizovaná. Patří k ní gefilte fisch nebo nějaký jiný rybí předkrm, polévka s nudlemi nebo macesovými knedlíčky, vařené nebo pečené kuře a na závěr kompot. Na začátku každého šábesového jídla se provádí kiduš – žehnání vína a sobotního chleba – chaly.

Během mého výzkumu jsem byla svědkem tří různých podob společného jídla v pátek večer. Kiduše a pohoštění v modlitebně komunity Bejt Simcha, slavnostní šábesové večeře organizované touto komunitou v restauraci a také šábesové večeře na pražské obci. Kromě způsobu slavení šabatu, bylo na těchto akcích možné pozorovat i úroveň dodržování kašrutu.

Na rozdíl od pražské obce, kde se koná večeře každý šábes, je většinou v komunitě Bejt Simcha po bohoslužbě připravenou pouze malé, symbolické občerstvení – což je dáno především technickým zázemím. Když skončí bohoslužba kabalat šabat – přivítání šabatu, odeberou se účastníci do vedlejší místnosti, kde již je na stole přichystáno občerstvení a také

¹¹⁷ Irena, rozhovor z 21.7.2009

¹¹⁸ Leo Rosten, *Jidiš pro ještě větší radost*, Praha, 2004, str. 287

chala a víno k provedení kiduše. Někdy upeče domácí chalu některá ze členek komunity, ale většinou jako chala slouží dvě obyčejné vánočky. I víno na kiduš většinou není košer.

Když se všichni shromáždí kolem stolu, tak vybraný člen komunity požehná víno. Pokud modlitebnu navštíví rabín nebo host, který je schopný požehnání nad vínem udělat, je tento úkon jako pocta přenechán jemu. Když se nad pohárem vína pronese požehnání, nalije se víno i ostatním a všichni si připijí. Někteří z nich si umyjí ruce v připravené nádobě a pronesou příslušné požehnání. Pak některá ze členek komunity pronese požehnání nad chalou. Tradicím naklonění členové komunity teprve nedávno zavedli zvyk zpívat před kidušem tradiční šábesovou píseň „Šalom alejchem“ – přivítání andělů. Poté se všichni posadí a nad připraveným pohoštěním se rozvine běžná konverzace. Pohoštění se většinou skládá z chipsů, sušenek, čerstvého či sušeného ovoce, všechno bývá pořízeno v běžné obchodní síti.¹¹⁹

Jednou za dva měsíce pořádá Bejt Simcha o něco slavnostnější večeři v restauraci. Počet míst je omezen, proto se hosté musí předem přihlásit a také platí víceméně symbolický příspěvek. Na pozvánce je popsána úroveň kašrutu: „*Nejsme schopni zajistit, aby byly všechny potraviny košer, ale budou zachována základní pravidla kašrut – žádné vepřové, žádné mořské plody a oddělené maso a mléko*“. Tyto slavnostní večeře se totiž odehrávají v běžné restauraci a i když je personál poučen o těchto základních pravidlech, nikdo z komunity nedohlíží během přípravy jídla.

Poté, co se všichni usadí na svých místech, začíná bohoslužba kabalat šabat. Tyto slavnostní večeře se konají za přítomnosti rabína, který vede nejen bohoslužbu, ale po jejím skončení provádí kiduš, kdy žehná víno i chalu. Nádoba na umytí rukou je připravena většinou pouze pro rabína, ostatní účastníci většinou neopouští své stoly. Zatímco rabín provádí kiduš, nalévají organizátoři z Bejt Simcha víno a číšníci nosí sklenice ke stolům.

Při šábesové večeři konané 12. černa 2009 na které jsem prováděla zúčastněné pozorování se podávala zeleninová polévka, k hlavnímu jídlu kuřecí řízek se špenátovými brambory či vegetariánská alternativa – omeleta plněná špenátem. Po skončení jídla číšníci přinesli dezert – směs koláčků a závinů. Mnohé hosty to každý šábes přivede do rozpaků – nemají totiž jistotu, že moučník neobsahuje mléko a proto si jej raději nedávají. Když je „sněden“ i moučník zpívá rabín zkrácenou verzi modlitby po jídle „birkat hamazon“.¹²⁰

Respondenti mého výzkumu, kteří navštěvují pravidelně komunitu Bejt Simcha se sice shodují na tom, že společné jídlo je pro komunitu určitě přínosem. Akcí, která oživí každodenní rutinu a do komunity přiláká i ty, kteří se jiných akcí pravidelně nezúčastňují.

---

¹¹⁹ Zápis ze zúčastněného pozorování ze dne 3.7. 2009

¹²⁰ Zápis ze zúčastněného pozorování ze dne 12.6. 2009

V hodnocení úrovně kašrutu se ale liší. Vladimírovi přijde tato úroveň naprosto dostatečná. Ivan a Chajim jsou naopak nespokojení a kritičtí. „Z hlediska kašrutu jsou ty večere problematický. Já, když tam všechny vidím, jak se cpou tím nekošer masem... Kdo chce ten kašrut dodržovat měl by si dát rozhodně vegetariánský jídlo, který by u ortodoxů asi taky neobstálo, ale je to rozhodně lepší než to kuře na smetaně. A je fakt, že jsem tam jednou něco takovýho viděl.“¹²¹ I občerstvení v modlitebně podle Chajima požadavky na kašrut nespĺňuje. „Já myslím, že ty chipsy a sušenky, co tam máme, by nikdo ortodoxní nejedl.“¹²² Takto pojatými šábessovými večerami demonstruje Bejt Simcha svůj postoj ke kašrutu, který je dodržován skutečně jen částečně. Právě tyto vnější projevy ovlivňují mínění členů komunity o tom, co je vhodná míra dodržování kašrutu. Komunita Bejt Simcha jako celek nemůže od svých členů vyžadovat vyšší úroveň dodržování kašrutu, než jakou na svých akcích prezentuje.

Během šábessových večerů na pražské židovské obci panuje v mnohém odlišná atmosféra. Není zde žádný oficiální program, lidé přicházejí do obecní jídelny podle toho, jak končí bohoslužby v jednotlivých synagogách. Rabín Sidon má ve zvyku dělat základní požehnání v synagoze a pak celý kuduš na zopakovat před seuda – slavnostní hostinu. U stolu jej obvykle obklopuje drobná společnost – lidé, kteří přicházejí ze synagogy. Jejich počet obvykle nepřesáhne deset lidí. Kromě toho se vždy vytvoří několik dalších skupinek – celé rodiny i s dětmi či skupinky zahraničních turistů. Všichni se nezávisle na sobě modlí předepsané modlitby, či po jídle zpívají šábessové písně - zmirot.

Já jsem své zúčastněné pozorování prováděla na jedné z šábessových večerů pořádaných Českou unií židovské mládeže. Členové ČUŽM dorazili po vlastní „mládežnické bohoslužbě“ v Jubilejní synagoze císaře Františka Josefa v Jeruzalémské ulici. Kuduš provedl jeden ze členů ČUŽM, poté se společně zaspívalo „Šalom alejchem“ a usedlo k jídlu. Šábessovou večerí na obci vždy zahajuje rybí chod tentokrát v podobě uzeného lososa s citrónem. Účastníkům je k dispozici i salátový bar. Po nudlové polévce následovalo pečené kuřecí stehno s bramborami a jako dezert byl přichystán piškot s ovocem. Ten si člověk bez obav může dát, protože všechny dezerty podávané po jídle na obci jsou parve. Po jídle se i členové ČUŽM modlí nezkrácené birkat hamazon a zpívají zmirot.

Strávit páteční šábessovou večerí na obci znamená zbavit se starostní s přípravou večere doma a sdílet sváteční atmosféry spolu s ostatními členy obce. Je to vyjádření sounáležitosti s komunitou a ten, kdo usiluje o konverzi by se měl na těch večerích objevovat

¹²¹ Ivan, rozhovor z 31.7. 2009

¹²² Chajim, rozhovor z 19.7. 2009

*pravidelně, protože se sleduje, kdo tam chodí a kdo ne.*¹²³ Úroveň kašrutu pochopitelně odpovídá všem požadavkům pražského rabinátu. Někteří moji respondenti si pouze postesklí na chuť jídla. „*Na obec chodím jíst hlavně na šábés. Chodím tam, abych viděla přátele, abych měla kde strávit šábés, ale to jídlo tam je strašný. Jednou jsme tam měli takový podivný šedý plátek my se dohadovali, co by to mohlo být za maso.*“¹²⁴

6.3. Žaludek obce

Jídelna na obci alias restaurace Šalom, kromě šábésových večeří a obědů, poskytuje i obědy během týdne. Ten, kdo vlastní členskou průkazku některé z židovských obcí začleněné do Federace židovských obcí se může dostat ke košer obědu za symbolických padesát korun. Ostatní si musí za stejný oběd zaplatit desátkrát víc. Tento markantní rozdíl je zapříčiněn státními dotacemi, které židovská obec na podporu košer stravování získává, tím pádem její za dotovanou cenu mohou využívat jen členové židovských obcí. Liberální komunita Bejt Simcha je pouze přidruženým členem v rámci FŽO, takže její členové nárok na zvýhodněné stravování nemají a pokud ano, tak jen proto, že jsou formálními členy židovských obcí patřících do federace.

Stravování na obci představuje ten nejjednodušší a nejlevnější způsob, jak dodržovat kašrut na vysoké úrovni a zároveň si například neodpírat maso. Moji respondenti si tuhle roli uvědomovali, ale zároveň upřednostňovali naprosto jiný význam jídelny na obci – význam společenský.

Mnozí přiznávali, že na obec chodí jíst především proto, že se tam mají s někým setkat. *A někdy prostě když se kouknu, co na tý obci servírujou k obědu, tak to má někdy víc společenskou roli než nutriční*¹²⁵, vyjadřuje se poměrně kriticky k stravování na obci Jakub. Zuzana vzpomíná, že za časů jejích studií platila jídelna na obci za místo setkání mladých. *Když mě bylo asi od sedmnácti do pětadvaceti, tak se na tam scházelo spousta těchlech mladejch lidí, který jsme chodily do škol někde v centru, tak se nás tam sešlo třeba dvacet a pokecali jsme a pak jsme šli si ještě někam sednout. Takovou roli to má i dneska, třeba pro ty starší lidi...*¹²⁶ Pro Davida jsou s jídelnou na obci spojeny jeho první vzpomínky na dětství a židovství. *Ale v těch osmdesátých letech, kdy já jsem vyrůstal a kdy nebylo nic, tak mě táta*

---

¹²³ Lucie, rozhovor z 28.7. 2009

¹²⁴ Klára, rozhovor z 24.7.2009

¹²⁵ Jakub, rozhovor z 21.7.2009

¹²⁶ Zuzana, rozhovor z 30.7. 2009

brával v sobotu do Šalomu na šoulet, takhle já jsem tam začínal úplně. Od té doby tam chodím pořád, za celý život kromě nějaký dovolený, snad nebyl tejdén, kdy bych tam nebyl.¹²⁷

Jídelna platí také za místo socializace a vytváření společenských vazeb. Kolikrát tam vidíš, i osamělého člověka, kterej třeba v té komunitě zas tak aktivní není a k němu se hned někdo posadí, začne si povídat.¹²⁸

Význam, jaký pro pražskou židovskou obec jídelna má shrnuje naprosto výstižně David. A ten Šalom, to je takový žaludek té obce, konglomerát, kde se schází všichni, od těch nejstarších až po ty mladý. To je prostě takový centrum, kde se odehrává každodenní život.¹²⁹

***

Osvojit si pravidla kašrutu, znamená si osvojit jeden z prostředků, který zaručuje úspěšné fungování v rámci společenství. Pouze, ten kdo tyto pravidla ovládá, je schopen pozvat na jídlo kohokoliv a odpovídajícím způsobem se postarat o jeho stravování. Tato dovednost pomáhá vytvářet pocit otevřenosti a soudržnosti mezi členy skupiny.

To jakou míru kašrutu považuje daná komunita za optimální demonstruje společné veřejné stravování. Liberální komunita Bejt Simcha jako celek nemůže od svých členů vyžadovat vyšší úroveň dodržování kašrutu, než jakou na svých akcích prezentuje.

To, že na pražské obci existuje každodenní možnost košer stravování vytvořilo příležitost pro pravidelné setkávání a kontakt mezi členy společenství.

---

¹²⁷ David, rozhovor z 22.7. 2009

¹²⁸ Zuzana, rozhovor z 30.7. 2009

¹²⁹ David, rozhovor z 22.7. 2009

7. Kašrut v náboženské identitě

Snad u žádné jiné skupiny neexistuje tak obtížné rozlišení mezi náboženskou a etnickou sociální identitou jako u Židů. Židovská víra je postavená na konceptu „Bohem vyvoleného národa“, proto se zde náboženský aspekt neustále prolíná s etnickým. Člověk hlásící se k židovské etnické identitě může vykonávat úkony, které by mohl pozorovatel z vnějšku označit jako náboženské a přitom jimi onen člověk vyjadřuje pouze svou úctu ke kulturní tradici národa, ke kterému přísluší. Tuto komplikovanou definici mi pomohl pochopit příklad mého dědečka Jiřího Schreiberera. Dědeček přežil pobyt v osvětimském vyhlazovacím táboře a po této zkušenosti jeho víra v Boha naprosto shořela. Přesto se nepřestal účastnit náboženského života ve své olomoucké náboženské obci a pokud mu to síly dovolí, navštěvuje všechny bohoslužby a oslavy svátků. Nedávno byl poprvé od své bar micva povolán ke čtení Tóry. Z bohoslužby se vrátil nadšený – nikoliv proto, že mohl participovat na náboženském životě své komunity, ale protože vyvolání k Tóře vnímal jako společenskou poctu.

V tomto oddílu se budu soustředit na souvislost kašrutu s židovskou identitou, která vyjadřuje příslušnost k určitému náboženství. Respondenti, jejichž názory představím, buď zastávají určitý náboženský úřad v rámci komunity a nebo jsou jedním z pilířů náboženského života společenství.

7.1. Kašrut jako kritérium náboženské způsobilosti

Být členem židovské komunity automaticky nepřekládá možnost plné účasti na náboženském životě. Za prvé zatímco v liberálním židovství se do minjanu (počtu deseti osobu předepsaných pro modlení určitých modliteb) počítají muži i ženy. Ženy v mohou být v liberálním povolány ke čtení Tóry, mohou nosit kipu (jarmulku) a talit, mohou být rabínkami či kantorkami. V ortodoxním judaismu jsou všechny tyto povinnosti vyhrazeny pouze mužům.

V liberálních i ortodoxních komunitách je nutným předpokladem k plné účasti na náboženském životě buď halachický původ (původ z židovské matky) a nebo vykonaná konverze.

Kromě těchto dvou základních podmínek, klade ortodoxní judaismu i důraz na pečlivé plnění náboženských příkázání, zejména šomer šabat – zachovávání šabatu.

*Kdyby byl úžasnej člověk, srdíčko na dlani, všichni by ho měli rádi, ale nosil by třeba v sobotu na zádech batoh, což není třeba takový průšvih jako zapálení ohně, protože přenášení věcí je jen rabínský příkaz, tak porušuje šábés a byla by zpochybnitelná jeho způsobilost vést bohoslužbu. To vedení bohoslužby jsem zmínil schválně, protože to plní nějakou micvu za ostatní, zastupuje ty lidi před Pánebohem.*¹³⁰ Šábés se může buď držet a nebo porušovat a neexistuje nic mezi tím.

U kašrutu naopak existuje řada stupňů a je těžké stanovit, jaká úroveň kašrutu je pro působení v náboženských funkcích optimální. Vždy se totiž může objevit někdo, kdo bude trvat na ještě vyšší úrovni dodržování kašrutu. *Zachovávání šabatu je danou kategorií. Kašrut takovou kategorií není záměrně, protože existují různé úrovně kašrutu. Někdo může dodržovat chalav israel a pít jen dozorované mléko a je to vyšší stupeň. Kdežto u šábésu nic takového není – buď ho ctíš nebo ho porušuješ.*¹³¹ Samuel, ale předpokládá, že kdyby se o někom vědělo, že kašrut porušuje, náboženská funkce by nebyla přiznána ani jemu. *Když to o něm lidi věděli, věděli, že jde do hospody, kde si dá krvavý steak, tak ho nikdy nenechají vést bohoslužbu, protože k tomu je potřeba určitá zbožnost. Ten člověk s bezvýhradnou upřímností musí před toho pána boha přijít a o něco prosit.*¹³² Irena na celou věc má na celou věc poněkud pragmatický názor. *Já totiž šomer šabat a kašrut vidím na dost podobný úrovni. Já to vnímám oboje víceméně stejně. A taky je určitě důležitý zjistit, co to pro toho člověka znamená nejíst košer. Jestli to znamená cpát se šunkou nebo si třeba koupit nekošer sýr. Ono je tolik úrovní. Jo, kdyby se o někom vědělo, že se cpe bůčkem. Ale zase nevím, jestli by takovej člověk usiloval o nějaký náboženský funkce.*¹³³

Z pochopitelných důvodů je náboženská způsobilost určována jen pouze podle náboženských projevů na veřejnosti. Teoreticky může nastat případ, že i kdyby dotyčná osoba ve svém soukromí příkázání nezachovávala, pouze se tak prezentovala na veřejnosti, může jí být náboženská funkce svěřena. Pochopitelně pokud není toto její porušování příkázání „veřejným tajemstvím“. *Třeba člověk, který navenek dodržuje šábésy a třeba nikdo neví, co dělá doma, tak takový člověk je navenek bezúhonný a může klidně vést bohoslužbu, když ho mají lidi rádi a vyberou si ho za toho, který je zastupuje před Pánebohem.*¹³⁴ Židovská

¹³⁰ Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

¹³¹ Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

¹³² Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

¹³³ Irena, rozhovor z 21.7.2009

¹³⁴ Samuel, rozhovor z 20.7. 2009

náboženská identita má tedy performativní funkci – je určována podle vědomých vnějších projevů.

7.2. Konverze a stereotyp „horlivého konvertity“

K tomu, aby člověk sám sebe považoval za Žida není nutné podstoupit konverzi, či dokonce být formálním členem židovské komunity. *Já své židovství vnímám velmi silně, i když to nemám nikde na papíře. Ale vnímám to, že jsem součástí těch lidí a i kdyby prostě měl být tenhle židovský původ jen vymyšlenou báčorkou, která se nese mou rodinou, vždy budu cítit, že tam patřím.*¹³⁵

Podle imigračních pravidel státu Izrael je za Žida považován ten, kdo má alespoň jednoho prarodiče. Těm, kteří toto „právo návratu“ mají, všechny židovské komunity přiznávají status mimořádného, někdy dokonce řádného člena.

Z toho by bylo možné odvodit, že konverze může být chápána jako akt, vědomého přihlášení k židovské náboženské identitě. A u mnoha mých respondentů bylo rozhodnutí podrobit se konverzi motivováno touhou participovat na náboženském životě.

Od žadatele o konverzi, se tedy předpokládá, že bude respektovat všechna náboženská přikázání a aktivně se účastnit náboženského života. Respektování pravidel je od něj požadováno i okolím. *Ten, kdo přijde na obec úplně zvenčí, kdo třeba zjistí, že jeho rodiče jsou Židi, ale úplně asimilovaný a chce se tam začlenit, tak se od něj čeká, že ukáže svoji odhodlanost tím, že bude držet všechno a na sto procent.*¹³⁶

Komunita často zaujímá k žadatelům o konverzi dvojí pozici. Na jednu stranu od nich vyžaduje důkladné respektování všech přikázání, což pochopitelně zahrnuje i pravidla kašrutu, na druhou stranu se na ně někteří členové dívají s odstupem. *Když řekneš „alija“ nebo konverze, tak tě někteří z těch echt židovských rodin berou jako pošuka.*¹³⁷

Stereotyp „horlivého konvertity“ se stal leitmotivem mnoha rozhovorů s respondenty, kteří pocházejí z oněch „echt židovských rodin“ a na obci se již dlouhodobě pohybují. Pokud se mluvilo o konvertitech, několikrát byly použity fráze jako „papežtější než papež“ či „poturčenec horší Turka“. Tento pohled na konvertity se nejčastěji objevoval v souvislosti se sociální kontrolou. *Nadšenej konvertita je pro mě člověk, kterej jednoho dne vstal od svého bůčku s knedlíkem a řekl: „Tak a teď budu Žid“ a o týden později už vysvětloval lidem na*

¹³⁵ Tereza, rozhovor z 22.7.2009

¹³⁶ Zita, rozhovor z 22.7. 2009

¹³⁷ Klára, rozhovor z 24.7.2009

*obci, že takhle se správně Žid nechová.*¹³⁸ Respondenti si chování „horlivých konvertitů“ vysvětlovali potřebou kompenzovat chybějící rodinné zázemí či židovský původ, právě doslovným dodržováním všech náboženských předpisů. *Jestli mají potřebu řešit své židovství nádobím, tak já teda ne.*¹³⁹

Nemohu posoudit, do jaké míry je „horlivý konvertita“ obecně platnou charakteristikou pro ty, kteří přestoupí k židovství. I když jsem se s takovými lidmi na obci pochopitelně setkala, mezi respondenty tohoto výzkumu nikdo takový nebyl. V mém výzkumu byli lidé jako Klára, kteří žádají o konverzi. Jejich přístup k dodržování kašrutu byl sice svědomitý, ale nic nevykazovalo znaky nějaké přehnané horlivosti.

***

Jediný důvod, proč není dodržování kašrutu halachou předepsaným požadavkem pro plnou účast na náboženském životě, jsou různé stupně jeho dodržování. Neformálně je ale kašrut takto vnímán. Náboženská funkce v komunitě zůstane člověku, o kterém se ví, že kašrut nedrží, za všech okolností odepřena.

---

¹³⁸ Daniel, rozhovor z 23.7. 2009

¹³⁹ Zuzana, rozhovor z 30.7. 2009

Závěr

Předložené bakalářské práci jsem se snažila pojednat souvislost židovské identity s pravidly kašrutu. Snažila jsem se popsat proces postupného osvojování pravidel kašrutu. Soustředila jsem se rovněž na každodenní dodržování kašrutu a na potíže, které moji respondenti s dodržováním kašrutu měli. Právě tyto problémy při dodržování jsou momentem, kdy je vyjednávána pozice kašrutu v rámci židovské identity respondenta. Někteří respondenti, zpravidla kašrutu bezvýhradně přijali, nemají potřebu si je nějak upravovat a případná pochybení vnímají jako své osobní selhání. U jiných respondentů naopak dochází k osobnímu přijetí a pozměnění pravidel kašrutu – kdy si případné porušování racionálně argumentují. Na základě těchto vnějších projevů lze stanovit dva hlavní způsoby uchopení kašrutu v rámci židovské identity – vnímat pravidla kašrutu jako neoddělitelnou součást židovské identity, stejně jako ostatní náboženská přikázání. Druhým způsob klade kašrut na určité místo v hierarchii aspektů židovské identity, kdy je nejvyšší místa zaujímá vědomí etnické sounáležitosti či společné kulturní tradice.

Pro společenskou interakci v rámci židovských komunit jsou pravidla jedním z prostředků komunikace. Kašrut je jazyk, který si každý člen komunity musí osvojit, aby by mu umožněn bezproblémový kontakt.

Dodržování kašrutu hraje i významnou roli v náboženském aspektu židovské sociální identity – těm, kteří kašrut nedodržují, není umožněna plná účast na židovském náboženském životě.

Použité zdroje a literatura

- Austuti, Rita, „The Vezo are not a kind of people“: identity, difference, and „ethnicity“ among a fishing people of western Madagascar, *American Ethnologist*, 1995:22, str. 464 – 482
- Barša, Pavel, *Konstruktivismus a politika identity*, 2009, k dispozici na <http://antropologie.zcu.cz/clanek/konstruktivismus-a-politika-identity>
- Berger, Peter, L., Luckmann, Thomas, *Sociální konstrukce reality*, Praha, 1999
- Andrew Buckser, Keeping Koster and Social Identity among the Jews of Denmark, *Ethnology*, 38:3, s. 191-210
- Burden, Janet, Kašrut a etika, *Maskil*, 2007:9, str. 11 – 13
- Goldmann, Karel, Je náš kašrut košer?, *Maskil*, 2009:9, str. 13 – 14
- Cheinal, Ronald L. Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě, Biograf č. 15-16, str. 29-37
- Jan Hendl, Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, Praha, 2005
- Jandourek Jan, Sociologický slovník, Portál, Praha 2001
- Joelle Bahloul, Food Practices among Sephardic Immigrants in Contemporary France: Dietary Laws in Urban Society, *Journal of the American Academy of Religion*, 1995:63, str. 485 – 496
- Lars Dancikl, Koster and Christmas tree: On marriages between Jews and Non-Jews in Sweden, Finland and Norway, [https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/15978/Dencik Intermarriage Final.pdf?sequence=1](https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/15978/Dencik_Intermarriage_Final.pdf?sequence=1)
- Maslin, Simeon, J., *Gates of Mitzvah*, 1979, elektronická verze knihy na http://books.google.cz/books?id=TdmaxcGwL4IC&dq=Gates+of+Mitzvah&source=gs_navlinks_s

- Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el, *Judaismus od A do Z*, Praha 2004
- Nóra Hamar, Nalézání a vynalézání sebe v příběhu: O narativní konstrukci židovských identit. *Biograf* 27, 43 odst, <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2703> , vyhledáno 15.3. 2008
- Nosek, Bedřich, *Přehled dějin rabínské literatury od období gaónů do konce 18. století*, HTF UK, 2000
- Priscilla Parkhurst Ferguson, What's cooking, *Theory and Society*, 24:2, 1995, s. 193 – 199
- Rosten, Leo, *Jidiš pro ještě větší radost*, Praha, 2004
- Salner, Peter, *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou*, Bratislava, 2000
- Saxlová, Magda, Sýs, Karel, *Židovská kuchařka*, Praha 2002, str. 8
- Sharp, John, Ethnic identity as performance: lessons from Namaqualand, *Journal of Southern African Studies*, 1994:20, 405 – 415
- Stern, Lisě, *How to Keep Kosher*, elektronická verze knihy dostupná na www.perfectbound.com
- Strauss, Anselm, Corbinová Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu*, Boskovice, 1999

Elektronické zdroje:

- Malý průvodce na Pesach, Vrchní zemský a pražský rabinát, dostupné na http://www.kehilaprag.cz/mambo/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=90
- Shulchan Aruch, elektronická verze na <http://www.torah.org/advanced/shulchan-aruch/>